

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO

Diplomsko delo
visokošolskega programa

REPUBLIKA SLOVENIJA KOT SOCIALNA
DRŽAVA V ČASU GOSPODARSKE KRIZE

Martina Tomažič

Ljubljana, marec 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO

Diplomsko delo
visokošolskega programa

REPUBLIKA SLOVENIJA KOT SOCIALNA DRŽAVA V ČASU
GOSPODARSKE KRIZE

Kandidatka: Martina Tomažič
Številka indeksa: 04034975

Mentor: izr. prof. dr. Rudi Kocjančič

Ljubljana, marec 2010

POVZETEK

Od države se upravičeno pričakuje, da bo namenila večjo pozornost socialnim pravicam ter s tem posledično varstvu socialnih področij. Vsak posameznik bi moral imeti prednost pred dobičkom. Tako je država dolžna skrbeti za kakovost življenja državljanek in državljanov, svobodo dela in razna socialna zavarovanja, pa tudi za razvoj zdravstva, šolstva in kulture. Gospodarska kriza, ki smo ji priča v zadnjem letu, ima za posledico porast revščine in socialne izključenosti. Ob tem ne smemo pozabiti niti na visoko brezposelnost med mladimi. Dostop do zdravstvenega varstva se poslabšuje, cena zanj pa povečuje. Glavni izziv zdravstvenega sistema je tako iskanje ravnotežja med naraščajočimi potrebami po zdravstvenih storitvah in zmogljivostjo zdravstvenega sistema. Če si torej v bodočnosti želimo zdrave delovne sile, kakovostnih zdravstvenih storitev ter dviga produktivnosti celotnega gospodarstva, država ne bi smela varčevati na tako občutljivih področjih, kot je ravno sociala.

Ključne besede: država, socialne pravice, socialna zavarovanja, gospodarska kriza, socialna izključenost, brezposelnost, zdravstveno varstvo, človekove pravice in temeljne svoboščine, ukrepi, plače.

SUMMARY

It is reasonable to expect of a country to give a certain amount of attention to the social rights and hence consequently to the keeping of social areas. Each individual should come prior to money. And so it is obligatory from a country to take care of the life quality of citizens, free work market and different social security programs, and also the development of health programs, schooling and culture. The economy crisis, which we witnessed in the past year, brought as a consequence the growth of poverty and social exclusions. By that we should not forget about the high unemployment rate among the young people. The reach to the health security is getting harder as well as more expensive. The main challenge of the health care system is therefore the search of balance between the growing needs for health services and the capability of the health care system to offer them. If people want a healthy working force, efficient health services and the productivity rise of the economy as a whole in the future, the country should not save on money on such delicate areas as the social one.

KEY WORDS: country, social rights, social security, economy crisis, social exclusion, unemployment, social security, human rights and ground privileges, measures, salaries.

KAZALO

POVZETEK.....	II
SUMMARY.....	III
1 UVOD	1
2 USTAVNA OPREDELITEV SOCIALNE DRŽAVE.....	4
2.1 GOSPODARSKE IN SOCIALNE PRAVICE.....	5
2.1.1 Pravica do zasebne lastnine in dedovanja.....	5
2.1.2 Svoboda dela.....	5
2.1.3 Pravica do socialne varnosti.....	6
2.1.4 Pravica do zdravstvenega varstva.....	6
2.1.5 Pravice invalidov.....	6
2.1.6 Zakonska zveza in družina.....	6
2.1.7 Pravice in dolžnosti staršev.....	7
2.1.8 Svobodno odločanje o rojstvih otrok.....	7
2.1.9 Pravice otrok.....	7
3 GOSPODARSKE IN SOCIALNE FUNKCIJE DRŽAVE.....	8
3.1 GOSPODARSKE FUNKCIJE.....	8
3.1.1 Alokacijska funkcija.....	8
3.1.2 Prerazdelitvena funkcija.....	8
3.1.3 Stabilizacijska funkcija.....	9
3.1.4 Regulatorna funkcija.....	9
3.1.5 Informacijska funkcija.....	9
3.2 SOCIALNE FUNKCIJE.....	10
3.2.1 Varstvo dela.....	10
3.2.2 Lastnina.....	10
3.2.3 Razlastitev.....	10
3.2.4 Javno dobro in naravna bogastva.....	10
3.2.5 Varstvo zemljišč.....	11
3.2.6 Zdravo življenjsko okolje.....	11
3.2.7 Varovanje naravne in kulturne dediščine.....	11
3.2.8 Podjetništvo.....	12
3.2.9 Soodločanje.....	12
3.2.10 Sindikalna svoboda.....	12
3.2.11 Pravica do stavke.....	13
3.2.12 Primerno stanovanje.....	13
4 PRAVNI VIRI NA PODROČJU SOCIALNE ZAKONODAJE.....	14
4.1 SPLOŠNI PRAVNI AKTI.....	14
4.1.1 Ustava.....	14
4.1.2 Zakoni.....	15
4.2 MEDNARODNI PRAVNI VIRI.....	16
4.3 AKTI ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV (V NADALJEVANJU: AKTI OZN)	17
4.4 AKTI MEDNARODNE ORGANIZACIJE DELA (V NADALJEVANJU: AKTI MOD)	19

4.5	AKTI SVETA EVROPE	21
4.6	AKTI EVROPSKE UNIJE (V NADALJEVANJU: AKTI EU)	22
4.7	UREDBE S PODROČJA SOCIALNE VARNOSTI	23
4.8	DIREKTIVE S PODROČJA SOCIALNE VARNOSTI	24
5	OZNAKE GOSPODARSKE IN FINANČNE KRIZE	25
5.1	POJAV GOSPODARSKE KRIZE	25
5.2	PROBLEM BREZPOSELNOSTI-SOCIALNA KRIZA SLOVENIJE KOT POSLEDICA MNOŽIČNEGA ODPUŠČANJA ZAPOSLENIH	26
5.3	VRSTE PROTIKRIZNIH UKREPOV	29
5.3.1	<i>Ukrepi, namenjeni prebivalstvu</i>	<i>29</i>
5.3.2	<i>Ukrepi, namenjeni gospodarstvu</i>	<i>30</i>
5.3.3	<i>Ukrepi, namenjeni finančnemu sektorju</i>	<i>32</i>
5.3.4	<i>Ukrepi, namenjeni javnemu sektorju</i>	<i>33</i>
5.3.5	<i>Ukrepi, namenjeni za izboljšanje črpanja evropskih sredstev</i>	<i>34</i>
5.4	PROGRAMI ZA POSPEŠEVANJE ZAPOSLOVANJA V SLOVENIJI	34
5.4.1	<i>Strategija varstva starejših do leta 2010-solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva</i>	<i>34</i>
5.4.2	<i>Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006-2010</i>	<i>35</i>
5.4.3	<i>Program boja proti revščini in socialni izključenosti</i>	<i>35</i>
5.5	PREGLED FINANČNIH SREDSTEV ZA DELOVANJE SOCIALNE DEJAVNOSTI	36
5.5.1	<i>Oris bilance prihodkov in odhodkov za področje sociale po predlogu proračuna Republike Slovenije za leto 2009</i>	<i>36</i>
5.5.2	<i>Projekcije Republike Slovenije za področje sociale v letih 2010 in 2011 po razvojnih politikah, programih in podprogramih</i>	<i>38</i>
5.6	POMEN KOLEKTIVNIH POGODB ZA PODROČJE SOCIALE	39
5.7	SLOVENSKE PLAČE IN NJIHOVA DAVČNA OBREMENITEV	41
6	SOCIALNA VARNOST IN ZDRAVJE	44
6.1	ZAVOD ZA ZDRAVSTVENO ZAVAROVANJE SLOVENIJE	44
6.1.1	<i>Organizacija in delovanje zavoda</i>	<i>44</i>
6.1.2	<i>Obvezno zdravstveno zavarovanje</i>	<i>45</i>
6.1.3	<i>Prostovoljno zdravstveno zavarovanje</i>	<i>46</i>
6.2	ZAVOD ZA POKOJNINSKO IN INVALIDSKO ZAVAROVANJE SLOVENIJE	47
6.2.1	<i>Organizacija in delovanje zavoda</i>	<i>47</i>
6.2.2	<i>Uveljavljanje pravic iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja</i>	<i>47</i>
6.2.2.1	<i>Vrste zavarovanj</i>	<i>48</i>
6.2.2.2	<i>Kdo so zavarovanci?</i>	<i>48</i>
6.2.3	<i>SKUPINE PRAVIC IZ OBVEZNEGA ZAVAROVANJA</i>	<i>49</i>
6.2.3.1	<i>Pravice na podlagi starosti</i>	<i>49</i>
6.2.3.2	<i>Pravice na podlagi invalidnosti</i>	<i>49</i>
6.2.3.3	<i>Pravice na podlagi smrti zavarovanca</i>	<i>50</i>
6.2.3.4	<i>Ostale pravice</i>	<i>51</i>
6.2.4	<i>DODATNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE</i>	<i>52</i>

6.2.4.1	<i>Obvezno dodatno zavarovanje</i>	52
6.2.4.2	<i>Prostovoljno dodatno zavarovanje</i>	52
6.2.5	<i>PREVLADUJOČE DILEME OB DVIGU STAROSTI ZA ODHOD V POKOJ...</i>	52
6.3	ZAVAROVANJE ZA PRIMER BREZPOSELNOSTI	54
6.3.1	<i>Zavarovanje za čas brezposelnosti</i>	54
6.3.2	<i>Aktivna politika zaposlovanja</i>	54
6.4	STARŠEVSKO VARSTVO IN DRUŽINSKI PREJEMKI	54
6.4.1	<i>Zavarovalne pravice</i>	54
6.4.1.1	<i>Starševski dopust</i>	54
6.4.1.2	<i>Starševsko nadomestilo</i>	55
6.4.1.3	<i>Pravice iz naslova krajšega delovnega časa</i>	55
7	ZAKLJUČEK	56
	LITERATURA IN VIRI	58
	SEZNAM TABEL IN GRAFIKONOV	62
	SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC IN OKRAJŠAV	63
	IZJAVA O AVTORSTVU IN NAVEDBA LEKTORJA	64

1 UVOD

Ustava Republike Slovenije (v nadaljevanju: Ustava) med drugim vsebuje zavezo, da bomo državljani Republike Slovenije skupaj skrbeli za invalide, bolne, onemogle ter nemočne. To načelo se imenuje socialna država in je ena najpomembnejših civilizacijskih pridobitev.

Gospodarski in socialni razvoj sta dva bistvena temelja za delovanje Republike Slovenije kot socialne države. Socialno politiko lahko definiramo kot sklop ciljev, ukrepov ter drugih podobnih instrumentov, ki jih država razvija in uporablja z namenom zadovoljevati interese tako posameznikov kakor tudi skupin prebivalstva, da bodo lahko le-ti delovali kot enakopravni člani celotne družbe in države. V naši državi smo definicijo socialne varnosti sprejeli kot pravico posameznika, ki je zavarovan za različna tveganja, kot so:

- primer bolezni,
- nezaposlenost,
- starost,
- poškodbe pri delu,
- invalidnost,
- materinstvo in preživljanje otrok,
- dajatve za družinske člane po smrti osebe, ki je preživljala družino,
- druge pravice, ki so v Sloveniji urejene z Zakonom o socialnem varstvu.

Dogaja se, da naše znanje vse bolj zastareva, tako kot zastarevajo na primer stroji v proizvodnih halah. A kljub vsemu pa ne moremo mimo dejstva, da radi kupujemo poceni in kvalitetne izdelke, ki nam jih prinaša ta razvoj ter vseobsežna globalizacija, ki je vidna zdaj že na vsakem vogalu. Po drugi strani pa se obnašamo kakor tradicionalno pleme, pri katerem je bil najpomembnejši dejavnik enakost v revščini, saj razvoja pravzaprav ni niti poznalo. Prav vsak je rad deležen dobrobiti razvoja, na drugi strani pa smo vse manj pripravljeni nagraditi tiste, ki so motivirani za razvoj in ki predstavljajo motor družbe, v kateri živimo. A država lahko jemlje le tam, kjer lahko vzame. Te možnosti pa država enostavno ne bo zmogla uresničiti, če bomo vsi nosilci le zastarelega znanja. Potrebno je ustvarjati nove pogoje za delo, pomagati revnim in oslabelim, predvsem pa pustiti drug drugemu, da razvijamo nova znanja, nove izdelke, ter se naučiti poslušati probleme drugih generacij. Brez medgeneracijske solidarnosti in razumevanja je vsak trud zaman. Vsem ljudem je potrebno zagotoviti človeka dostojno življenje.

Največji problem današnje družbe so starejši ljudje, ki imajo zastarelo znanje. Ta skupina ljudi se posledično na trgu dela zelo težko znajde brez pomoči drugih ljudi pa tudi različnih institucij. V takih primerih mora socialna država ponuditi v času prejemanja nadomestila za brezposelnost programe pridobivanja dodatnih znanj, veščin ali pa prekvalifikacije, ki jim omogoči drugo delovno mesto. Toda v današnjih časih je zgodba popolnoma drugačna. Velikokrat se zgodi, da starejši, onemogli ali pa ljudje, ki so ostali brez službe, z nikakršnimi prihodki, skratka, resnično socialno

ogroženi ljudje, niso deležni bistvene socialne podpore oziroma pomoči. Cilj socialne države kot take pa bi moral biti na prvem mestu pomoč ljudem, ki si sami resnično ne morejo pomagati.

Gospodarskofinančna kriza, ki je zaobjela svet, ni prizanesla niti naši državi. Visoka brezposelnost, številna odpuščanja, stečaji in nizka gospodarska rast so marsikatero družino že ob tako nizkih plačah spravili na rob preživetja in s tem ogrozili za človeka dostojno življenje. Posledice pa so občutili najbolj tisti ljudje, ki so izgubili službo, pa tudi mladina, saj se s problemom zaposlitve srečujejo že od konca šolanja, dodaten problem pa jim predstavljajo razmeroma visoki življenjski stroški, zato se vse več mladih ljudi odloča za bivanje pri starših ali pa za preureditev obstoječih bivalnih prostorov in podobnega. Velik problem predstavlja za starejšo populacijo prebivalstva njihova starost, saj se kar nekaj podjetij otepa starejše delovne sile. Namesto da bi podjetja spodbujala starejše ljudi pri delu ter snovala in načrtovala nova delovna mesta ter jim pomagala z raznimi izobraževanji ter podobnimi aktivnostmi, jih rajši odpusti, saj imajo z njimi preveč stroškov, kar je po mojem mnenju popolnoma nekorektno in neprofesionalno do ljudi, ki so v posameznih podjetjih zaposleni že leta in leta.

V svojem diplomskem delu sem poskušala zgoraj zapisana področja socialne podrobnije predstaviti, izpostaviti nekatera pomembnejša dejstva, predvsem pa preučiti in opisati stanje socialne dejavnosti v času gospodarske krize v številkah, ukrepe, ki lajšajo brezposelnost, programe za pospeševanje zaposlovanja ter vsa poglobljena zavarovanja in pravice, ki iz njih izhajajo. V zadnjem času je javnost razburila novica o novi pokojninski reformi, ki prinaša številne novosti, pa tudi vprašanja. Tudi tej temi bom v svojem diplomskem delu posvetila svoj naslov. Ne nazadnje se omenjena tema tiče ljudi vseh generacij, predvsem pa mladine, saj bodo oni čez leta najbolj občutili spremembe, ki se nam obetajo. Vse naštetu predstavlja glavni namen celotnega diplomskega dela. Pobljže spoznati socialno dejavnost v naši državi, ugotoviti in analizirati glavne probleme, ki se pojavljajo na obravnavanem področju, ter bralcem tega diplomskega dela približati na enostaven, jasen način socialno ureditev v Republiki Sloveniji.

Za izdelavo diplomske naloge sem uporabila deskriptivno metodo s študijem domače in tuje literature. Pri tem pa sem opazila, da je večino literature za temo, ki jo opisujem v diplomskem delu, v obliki člankov, raznih posvetovanj, analiz ter samostojnih razmišljanj posameznih avtorjev na internetnih straneh, v časopisih ter na televiziji v obliki različnih soočenj ter raznoraznih informativnih oddajah. Tako sem pri pisanju vsebine diplomskega dela podatke pridobivala tudi na podlagi trenutnih opazovanj. Gospodarska kriza je namreč še vedno prisotna v naši državi in informacije se pravzaprav dnevno spreminjajo. A ker vseh nisem mogla zajeti v področja, ki jih opisujem v nadaljevanju, sem izmed množice podatkov pokušala izluščiti bistvene značilnosti socialnih dogajanj pri nas. Velikokrat sem tudi sama izoblikovala iz kakšnega posveta ali oddaje mnenje o vsem poslušanem ter ga nato podkrepila s kakšnimi podatki in primerjavami v tabelarični obliki. Največjo količino podatkov pa sem za pisanje diplomskega dela našla v revijah in časopisih, kot so na primer Primorske novice, Finance, Delo, Dnevnikov objektiv, ter podobnih drugih

izdajah časopisov. Ugotovila sem namreč, da so omenjene izdaje časopisov dokaj ažurne in ponujajo pravzaprav dnevno sveže novice. Literaturo v obliki knjižnih izdaj sem večinoma našla na svoji matični fakulteti. Nekaj člankov sem našla tudi na straneh fakultete za socialno delo.

V svojem diplomskem delu sem postavila ter preverila naslednje hipoteze:

1. Revščina in socialna izključenost se v Sloveniji povečujeta. Rast števila brezposelnih je postal glavni problem ne le naše države, temveč celotnega sveta. Stopnja registrirane brezposelnosti v Sloveniji je konec leta 2009 znašala 10 odstotkov.
2. V letošnjem letu (2010) in naslednjem (2011) naj bi načrtovani odhodki proračuna Republike Slovenije za področje socialne varnosti in zdravstvenega varstva znašali krepko čez dve milijardi evrov.
3. Slovenija se po velikosti davčnega primeža plač uvršča v zgornjo tretjino držav Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj. Najnižji bruto zneski prevladujejo v tekstilni industriji.
4. Leta 2025 naj bi začel veljati nov pokojninski sistem. Po novem se bo podaljšalo obračunsko obdobje za odmero pokojnine na 35 zaporednih let ali pa na celoletno obračunsko obdobje, oblikovali se bodo štirje stebri pokojninskega in invalidskega zavarovanja, prispevki pa naj bi se po novem plačevali od vseh oblik dela.

Vsebino diplomskega dela sem razdelila na dve glavni poglavji:

- v prvem sem se osredotočila na tvorbo socialne države, njene bistvene lastnosti ter gospodarske in socialne pravice, ki zaokrožujejo socialno delovanje države kot take,
- v drugem delu pa sem opisala gospodarsko krizo, njene posledice ter vpliv le-te na socialna področja ter ukrepe države za izboljšanje kritičnih situacij socialnih problemov pri nas.

Konec leta 2008 sta Evropski parlament in Svet evropske unije potrdila, da bo leto 2010 evropsko leto boja proti revščini in socialni izključenosti. Evropska unija s svojo kampanjo, težko 17 milijonov evrov, potrjuje zavezo, da bo odločilno vplivala na izkoreninjenje revščine do leta 2010. Toda vsi podatki kažejo na to, da se bo v prihodnje povečevalo število ljudi, ki bodo na žalost živeli pod pragom revščine. Trenutno revščina grozi 78 milijonom ljudi v Evropski uniji, kar predstavlja zaskrbljujočih 16 odstotkov celotne populacije.

2 USTAVNA OPREDELITEV SOCIALNE DRŽAVE

Ustava v drugem členu določa, da je Slovenija pravna in socialna država, pa vendarle ta pojem v Ustavi ni pravzaprav nikjer izrecno določen. »Očitno predstavlja pojem socialne države odmik od liberalističnega pojmovanja države, ko naj bi se država pretežno ukvarjala le z notranjo in zunanjo varnostjo. Ne gre za liberalistično pojmovanje o popolni svobodi trga, temveč za pomembno razliko, da socialna država zagotavlja tudi socialni mir» (Šinkovec, 1996, str. 147). Mnogi teoretiki so mnenja, da naj pojem socialne države enačimo s sliko o državi blagostanja, kjer se razvijajo socialna zavarovanja in kjer se poskuša na nek način jamčiti, da bi vsak posameznik bil deležen za človeka dostojnega življenja, brez občutka socialne izključenosti. Veliko avtorjev se tudi pri tem, kaj naj bi sploh socialna država predstavljala, poslužuje vsebine različnih zakonov, ki se navezujejo na področje socialnega varstva. A ne glede na vse zapisano se večina avtorjev strinja, da je potrebno pojem socialne države povezati tudi z načelom pravne države. Obdobje masovne družbe, v kateri živimo danes, narekujejo načela socialne države, ki jih je potrebno izvajati v skladu z načeli pravne države. Tako se ne sme nikakor zanemariti vzpostavljanja socialnega ravnotežja. Bistvo tako socialne kot tudi pravne države potemtakem je, da se državljanom in državljankam omogoči uveljavljanje temeljnih pravic in svoboščin, ki so zagotovljene z Ustavo. Med drugim je pomembno ločevati pravice, ki so sodno varovane s poglavjem o gospodarskih in socialnih razmerjih. Slednja omogočajo razvoj modernega tržnega gospodarstva.

Očitno je, da opredelitev tega pojma povzroča velike težave tako v teoriji kakor tudi v praksi. Dodaten problem povzroča še dejstvo, da se zgoraj opisani pojem uporablja pri različnih gibanjih, tako da ni praktično nikjer zaslediti njegove vsebinske poglobljenosti. Nedvomno pa so vsi enotnega mnenja, da je potrebno ta pojem jemati kot kompleksno pravilo, katerega podrobno vsebino lahko zasledimo v nekaterih ustavnih določbah. Naloga moderne države ni samo to, da poskrbi za obstanek, temveč tudi za razvoj.

2.1 GOSPODARSKE IN SOCIALNE PRAVICE

2.1.1 Pravica do zasebne lastnine in dedovanja

33. člen Ustave zagotavlja pravico do zasebne lastnine in dedovanja. Le-to uvrščamo med ekonomske pravice, ki se štejejo med novejšje pravice.

»Na to pravico se veže kar nekaj določb poglavja o gospodarskih in socialnih razmerjih, ki urejajo lastninsko pravico. Med pomembnejšimi so določbe o načinu pridobivanja in uživanja lastnine ter o določitvi načina in pogojev dedovanja (67. člen), določbe o lastninski pravici tujcev na nepremičninah (68. člen), razlastitvi (69. člen), javnem dobru in naravnih bogastvih (70. člen), varstvu zemljišč (71. člen), zdravem življenjskem okolju (72. člen) in varovanju naravne in kulturne dediščine (73. člen)« (Kaučič in Grad, 1999, str. 133). Po 15. in 67. členu Ustave pa je mogoče lastninsko pravico tudi omejiti ob upoštevanju njene gospodarske, socialne in ekološke funkcije. Iz pravice do zasebne lastnine pa je izvedena tudi pravica do dedovanja. Kot predmete dedovanja Zakon o dedovanju navaja stvari in pravice, ki pripadajo posameznikom, možno pa je tudi dedovanje nepremičnin in delovnih sredstev. Deduje pa se lahko bodisi na podlagi zakona bodisi na podlagi oporoke. V primeru, da dediči ne obstajajo, pa zapuščina pokojnika postane lastnina Republike Slovenije.

Zanimiv podatek predstavlja še krog zakonitih dedičev. »Na podlagi zakona dedujejo po zapustniku: njegovi potomci, njegovi posvojenci in njihovi potomci, njegov zakonec, njegovi starši, posvojitelj in njegovi sorodniki, njegovi bratje in sestre ter njihovi potomci in njegovi dedi in babice ter njihovi potomci. Kot zakonca dedujeta drug po drugem tudi moški in ženska, ki živita v dalj časa trajajoči življenjski skupnosti in nista sklenila zakonske zveze, vendar le v primeru, če ni razlogov, iz katerih bi bila zakonska zveza med njima neveljavna« (ZD, 10. člen).

2.1.2 Svoboda dela

V samostojni državi Republiki Sloveniji in njeni Ustavi iz leta 1991 so med človekove pravice in temeljne svoboščine vključene pravice oziroma svoboščine, ki se navezujejo na pravni položaj človeka v zvezi z delom. Vendar pa pravica do dela ni posebej določena. Ustava sicer v 49. členu govori o svobodi dela, vendar je po drugi strani ta svoboščina ohlapna in pravno težko razpoznavna, saj dopušča možnosti različnih interpretacij. V okviru zgoraj omenjenega člena je splošno deklarirano, da je pravica do dela zagotovljena, da lahko vsakdo prosto izbira zaposlitev, da je vsakomur pod enakimi pogoji dostopno vsako delovno mesto in da je prisilno delo prepovedano. »Ustavna določba o svobodi dela je predvsem pravno načelo za ustrezno delovanje državnih organov (ustvarjanje možnosti za zaposlovanje, varovanje delavcev pred nezakonitimi ravnanji delodajalcev, pomoč brezposelnim itn.). Delovnoppravna teorija utemeljuje uvrstitev svobode dela v ustavo tudi z načelom o spoštovanju človekovega dostojanstva« (Kocjančič et al., 2005, str. 122).

2.1.3 Pravica do socialne varnosti

50. člen Ustave ureja pravico do socialne varnosti, ki obsega pravico do socialnega zavarovanja in pravico do socialnega varstva. Državljeni imajo pod pogoji, določenimi z zakonom, pravico do socialne varnosti. »Na področju socialne varnosti moramo razlikovati predvsem med vlogo, ki jo ima socialna država, in vlogo, ki jo ima družba blaginje. Tako kot družba blaginje ne more zagotoviti zadostne socialne varnosti, tako tudi država ne more zagotoviti socialne blaginje« (Rus, 2001, str. 75). Država je tako dolžna urejati obvezno zdravstveno, pokojninsko in drugo socialno zavarovanje ter skrbeti za njihovo delovanje. Med drugim so vojni veterani in žrtve vojnega nasilja deležni posebnega varstva v skladu z zakonom. Zgodovina prava socialne varnosti pa nas uči, da so v evropskem pravnem prostoru socialna politika in sistemi socialne varnosti že v prejšnjem stoletju prerasli okvir miloščine ter prepričanja, da mora zgolj sam posameznik poskrbeti za svojo socialno blaginjo. Socialni varnosti je bil najprej priznan status zakonske in nato tudi ustavne temeljne človekove pravice.

2.1.4 Pravica do zdravstvenega varstva

Temeljna pravica na področju zdravja je pravica do zdravstvenega varstva. Le-to zagotavlja Ustava v 51. členu. Priznana je vsakomur pod pogoji, ki jih določa zakon, slednji pa določa še pravice do zdravstvenega varstva iz javnih sredstev. Naša država namreč iz proračuna zagotavlja sredstva tudi za nujno zdravstveno varstvo oseb brez bivališča, za tujce iz držav, s katerimi niso sklenjene mednarodne pogodbe, nadalje za tujce in državljane Republike Slovenije s stalnim prebivališčem v tujini, ki začasno prebivajo v Sloveniji ali pa so na poti skozi njo in zanje ni bilo mogoče zagotoviti plačila zdravstvenih storitev. Ustava še izrecno poudarja, da ni mogoče nikogar prisiliti k zdravljenju, razen v primerih, ki jih določa zakon. Poudarjanje človekove osebnosti in njegovih pravic, vključno s pravico svobodnega odločanja o samem sebi, pa spodbuja razmerje, ko bolnik ni več zgolj objekt, temveč čedalje bolj tudi enakopraven subjekt v postopku zdravljenja. Prav zaradi bolnikove podrejenosti je nujna jasna pravna ureditev področja zdravstvene dejavnosti.

2.1.5 Pravice invalidov

Posebna kategorija so invalidi ter njihove pravice, ki jih Ustava ureja v 52. členu. Tem je v skladu z zakonom zagotovljeno varstvo in usposabljanje za delo. Pri vključevanju invalidov ter otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami v družbo je poseben poudarek na zdravstveni rehabilitaciji in življenju v skupnosti nasploh. Cilj takih usmeritev je predvsem odpraviti najrazličnejše ovire – od psiholoških, družinskih, socialnih do finančnih in poklicnih. Šolanje v rednih šolah ter učenje in usposabljanje za različne poklice tako omogočata invalidom ustvarjalnost in kreiranje osebne odgovornosti.

2.1.6 Zakonska zveza in družina

»Družina je življenjska skupnost staršev in otrok, ki zaradi koristi otrok uživa posebno varstvo« (ZZZZDR, 2. člen). »Zakonska zveza je z zakonom urejena življenjska

skupnost moža in žene« (ZZZDR, 3. člen). Le - ta temelji na svobodni odločitvi skleniti zakonsko zvezo, na obojestranski čustveni navezanosti, vzajemnem spoštovanju, razumevanju ter medsebojni pomoči. To pravico ureja Ustava v 53. členu, ki določa, da zakonska zveza temelji na enakopravnosti zakoncev. Sklene se jo pred pristojnim državnim organom. Prav tako država varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter ustvarja za to varstvo potrebne razmere. Pri tem je potrebno poudariti, da morajo starši ter druge osebe, državni organi pa tudi nosilci javnih pooblastil v vseh dejavnostih in postopkih v zvezi z otrokom skrbeti za njegovo korist. Poleg tega pa država še zagotavlja varstvo mladoletnih otrok vedno, kadar je ogrožen njihov zdrav razvoj ter kadar to zahtevajo druge koristi otrok.

2.1.7 Pravice in dolžnosti staršev

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih v svojih členih navaja, da morajo starši svojim otrokom omogočiti pogoje za zdravo rast, skladen osebnostni razvoj ter usposobitev za samostojno življenje in delo. Tako so starši dolžni svoje otroke preživljati, skrbeti za njihovo življenje in zdravje in jih vzgajati, pri čemer oče in mati izpolnjujeta dolžnosti in pravice do otroka skupno in sporazumno. 54. člen Ustave, ki ureja to pravico, tudi opozarja, da imajo otroci, rojeni zunaj zakonske zveze, enake pravice kakor otroci, rojeni v njej. S polnoletnostjo otroka pa praviloma roditeljska pravica preneha.

2.1.8 Svobodno odločanje o rojstvih otrok

55. člen Ustave, ki opisuje to pravico, opozarja, da je odločanje o rojstvih otrok svobodno, kar pomeni, da lahko tako moški kot ženska uveljavita svojo voljo o tem, ali bosta imela otroke, njihovo število ter kdaj jih bosta imela. Naloga države pri tem pa je, da zagotavlja možnosti za uresničevanje te svoboščine ter hkrati ustvarja razmere, ki omogočajo staršem, da se lahko odločijo za rojstva svojih otrok. Iz svobode odločanja o rojstvih otrok pa izhaja tudi pravica do ugotavljanja in zdravljenja zmanjšane plodnosti, pravica do preprečevanja zanositve (kontracetpcija in sterilizacija) ter za ženske pravica do umetne prekinitve nosečnosti. Z vsako pravico in svoboščino pa so neločljivo povezane določene omejitve, ki preprečujejo poseganje v pravice in svoboščine drugega ali v interes družbe.

2.1.9 Pravice otrok

Otrok ni poslovno sposobna oseba in nima posebnega pravnega varstva za zagotovitev ustreznega izvrševanja roditeljske pravice. Pač pa otroci po 56. členu Ustave uživajo posebno varstvo in skrb. Otroci imajo tako pravico, da jim država zagotavlja možnosti za optimalen razvoj ne glede na spol, veroizpoved, socialno in kulturno poreklo, narodno pripadnost, pravico do vzgoje in strpnosti, solidarnosti in odgovornosti ter ne nazadnje pravico do postopnega razvijanja kritičnega duha, osebnih odločitev in avtonomne presoje. Pri tem je potrebno poudariti, da otroci uživajo človekove pravice in svoboščine po Ustavi v skladu z njihovo starostjo in zrelostjo.

3 GOSPODARSKE IN SOCIALNE FUNKCIJE DRŽAVE

3.1 GOSPODARSKE FUNKCIJE

3.1.1 Alokacijska funkcija

»Javni sektor mora biti aktiven v funkciji alokacije resursov med produkcijo zasebnih in javnih dobrin ter v določitvi asortimenta javnih dobrin, saj s svojimi alokacijskimi politikami vpliva na:

- razpoložljivost dobrin za uporabo v zasebnem in javnem sektorju,
- spreminjanje načina kombiniranja produkcijskih tvorcev v produkciji in
- cene produkcijskih faktorjev in produktov« (Klun et al., 2005, str. 26).

Cenovni sistem je enostavna in učinkovita metoda, ki jo je izoblikovala tržna ekonomija. Njena naloga je določanje obsega produkcije zasebnih dobrin. S pomočjo omenjenega sistema se na eni strani oblikujejo spodbude za podjetja, da lahko ta proizvajajo proizvode, po katerih obstaja povpraševanje, na drugi strani pa mehanizem za alokacijo proizvodov med potrošnike. Ugotovimo lahko, da je končno ravnotežje na zasebnem trgu doseženo na preseku krivulj ponudbe in povpraševanja. A zasebne in javne alokacije resursov ne smemo izenačevati. Najpomembnejša razlika med zasebno in javno alokacijo resursov je v tem, da v primeru zasebnega odločanja poznamo svojo izbiro, medtem ko mora izvoljeni predstavnik pri odločanju o javnih dobrinah najprej ugotoviti interese volilnega okrožja. Strnemo lahko, da tržni mehanizem zagotavlja učinkovito alokacijo le tedaj, ko so izpolnjeni naslednji pogoji:

- mnogo kupcev in prodajalcev na danem trgu,
- obstoj homogenega izdelka,
- celotna informacija o izdelku je dostopna vsem.

V primeru, da naštetih pogojev niso izpolnjeni, potem tržni mehanizem ne zagotavlja učinkovite alokacije resursov. Takrat govorimo o nepopolnosti trga.

3.1.2 Prerazdelitvena funkcija

Ta funkcija temelji na družbeni nesprejemljivosti razdelitve dohodka, ki bi nastal samo na osnovi delovanja trga. Kljub temu, da trg sicer poskrbi za ekonomsko učinkovito porazdelitev dohodka, saj je dohodek ljudi odvisen od mejne produktivnosti proizvodnih tvorcev, ki jih imajo v lasti, pa je sam rezultat lahko družbeno nesprejemljiv zaradi vrednot, ki zavračajo preveliko neenakost ter obenem zahtevajo, da država vsakomur zagotovi sredstva za minimalno preživetje. Pri prerazdelitveni funkciji pa ne smemo mimo dejstva, da koristi, ki jih prejema posamezniki od javnega sektorja, niso v sorazmerju z vplačanimi sredstvi posameznika. Ne nazadnje je potrebno pri ugotavljanju končnih učinkov prerazdeljevanja upoštevati neto koristi, ki jih posamezniki prejmejo. To pa pomeni, da moramo vključiti tudi vplačila posameznika v obliki davkov in prispevkov kakor tudi same koristi, ki jih posamezniki prejmejo.

3.1.3 Stabilizacijska funkcija

Zapisana vrsta funkcije pomeni zavestno politično usmerjanje gospodarstva za doseganje narodnogospodarskih ciljev, kot so na primer: denarna in fiskalna politika ter plačna in tečajna. Se pravi, da so glavni nameni te funkcije naslednji:

- doseganje visoke zaposlenosti,
- stabilnost cen ter
- zadovoljiva stopnja gospodarske rasti.

Teh ciljev pa ne moremo doseči avtomatično, temveč le z usklajenim delovanjem fiskalne in monetarne politike.

Sicer pa poznamo dva osnovna načina izvajanja stabilizacijske funkcije:

- POSREDNO - z različnimi reformami, ki povečajo prilagodljivost gospodarstva in tako zmanjšajo njegovo občutljivost na zunanje šoke,
- NEPOSREDNO - z uravnavanjem agregatnega povpraševanja prek spreminjanja presežka oziroma primanjkljaja javnega sektorja, pa tudi z raznimi aktivnimi politikami, kot so na primer javna dela.

3.1.4 Regulatorna funkcija

Bistvo regulatorne funkcije je v tem, da je država varuh zakonitosti in splošnega družbenega interesa. Razmerja, bodisi lastninska ali pa pogodbeno kot temelj tržnega gospodarstva, namreč potrebujejo ustrezno pravno nadgradnjo ter avtoriteto, ki nadzoruje njihovo izvajanje.

Z vsem tem pa je močno povezana tudi določena oblika prisile, kadar posamezniki ne delujejo v splošnem družbenem interesu. Tako lahko javni sektor na tem mestu deluje kot izdajatelj prepovedi (na primer: uporaba in prodaja mamil) ali pa kot predpisovalec obveznosti uporabe (na primer: osnovnošolsko šolanje). Se pravi, da s to funkcijo država zagotavlja in skrbi za institucije in pravni red, ki so potrebni za nemoteno delovanje zasebnega sektorja.

3.1.5 Informacijska funkcija

Vloga te funkcije je zmanjševati nepopolno informiranost potrošnikov in državljanov. Nekateri ponudniki namreč potrošnikom na trgu določenih informacij niso zainteresirani posredovati, zato je javni sektor zelo aktiven pri reguliranju tovrstnih sporočil, ki jih morajo proizvajalci sporočiti potrošnikom (primer: različni napisi o škodljivosti in nevarnostih kajenja na cigaretih). Zanimivo pri informacijski funkciji je še to, da so določene vrste informacij (tipičen primer so vremenske informacije) javne dobrine. To pa pomeni, da posredovanje takšnih informacij enemu posamezniku več ne zmanjša količine informacij, ki jo imajo drugi na razpolago.

3.2 SOCIALNE FUNKCIJE

3.2.1 Varstvo dela

66. člen Ustave pravi, da mora država zagotavljati možnosti za zaposlovanje in za delo, obenem pa mora zagotavljati tudi njuno zakonsko varstvo. Zapisana obveznost države se nanaša zlasti na ustvarjanje ter zagotavljanje takšnih zakonskih možnosti, da lahko vsi državljani pridobijo zaposlitev oziroma delo. Med drugim Ustava tudi zagotavlja v naši državi zaposlenim tujcem in članom njihovih družin posebne pravice, določene z zakonom.

3.2.2 Lastnina

Ustava v poglavju, ki govori o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah, zagotavlja pravico do zasebne lastnine in pa dedovanja, in sicer to opisuje v 33. členu. Poglavje o gospodarskih in socialnih razmerjih pa na drugi strani predpisuje, da se z zakonom določi način pridobivanja in uživanja lastnine na način, da je zagotovljena njena gospodarska, socialna in ekološka funkcija. Zakon pa določa tudi način ter pogoje dedovanja. »Gospodarska, socialna in ekološka funkcija lastnine predvideva zlasti dolžnosti in omejitve lastnika pri pridobivanju in uživanju lastnine. Nekatere od teh dolžnosti in omejitev predvideva že ustava zlasti zaradi varstva okolja, varstva javnega dobra, naravnih bogastev in zemljišč ter javne koristi (na primer razlastitev v javno korist in prepoved izvajanja gospodarske dejavnosti v nasprotju z javno koristjo). Novost ustave je zlasti poudarjanje ekološke funkcije lastnine, zaradi katere je lahko lastninska pravica omejena. Omejitve se lahko nanašajo na uživanje lastnine, lahko pa se predpišejo tudi dolžnosti lastnika« (Kaučič in Grad, 1999, str. 147).

3.2.3 Razlastitev

Razlastitev sodi med najzahtevnejše oblike omejitve lastninske pravice na nepremičnini. Ureja jo 69. člen Ustave. Lastninska pravica ali druga stvarna pravica na nepremičninah se v javno korist lahko odvzame ali omeji. To se lahko stori le proti nadomestilu v naravi ali proti plačilu odškodnine. Do odvzema ali omejitve lastninske pravice lahko pride, če javne koristi ni mogoče doseči na drug način. Javna korist je izkazana, če je razlastitev predvidena za namen, ki je določen z zakonom. Upravičenki do pridobitve nepremičnine sta Republika Slovenija ter občina, o razlastitvi pa odloča sodišče. Le sodišče namreč lahko odloči, da se določena nepremičnina razlasti. Pomemben del je še cenitev nepremičnine, saj se na podlagi le - te določi odškodnina.

3.2.4 Javno dobro in naravna bogastva

Konkretno ne obstaja definicija, kaj naj bi javno dobro sploh pomenilo, toda zakon določa, katera stvar je javno dobro in kakšni so pogoji njegove uporabe. Gre za dobrine, namenjene splošni in enakopravni uporabi vseh državljanov in državljanek.

Nad javnim dobrim nihče nima absolutne lastninske pravice. Sicer pa lahko javno dobro razdelimo na dva dela:

- javno dobro državnega pomena (državne avtoceste, državne ceste, železnica),
- javno dobro lokalnega pomena (občinske in krajevne ceste, javne poti, vodovod).

70. člen Ustave navaja, da zakon določa pogoje, pod katerimi se smejo izkoriščati naravna bogastva, pri čemer lahko predpiše, da smejo naravna bogastva izkoriščati tudi tuje osebe, ter določi pogoje izkoriščanja.

3.2.5 Varstvo zemljišč

Ker predstavljajo zemljišča precejšen del okolja, je 71. člen Ustave namenjen posebej samo temu. Zemljišča obravnava Zakon o varstvu okolja. Vendar pa se pomemben del namenja varstvu kmetijskih zemljišč, saj predstavljajo osnovo za pridobitev prehrane za ljudi. Če se ne zagotovi zdrave hrane, je celovitost človeka kot takega ogrožena. Da se mora veliko pozornosti posvečati kmetijskim zemljiščem, je pomembno tudi zaradi dejstva, ker so lahko le - ta velikokrat prikrit onesnaževalec podtalnih in tekočih voda, ki navsezadnje zagotavljajo preživetje vsega živega. Vode so posebej obravnavane v Zakonu o varstvu voda. V zgoraj zapisanem členu pa Ustava posebno pozornost namenja tudi gospodarskemu, kulturnemu in socialnemu napredku prebivalstva na gorskih ter hribovitih območjih. Država naj bi potemtakem na teh delih z različnimi ukrepi ter odločitvami pomagala prebivalcem (na primer: z raznimi olajšavami za te prebivalce, ki opravljajo raznolike dejavnosti, z namenskimi finančnimi sredstvi za posamezno lokalno prebivalstvo na takih območjih).

3.2.6 Zdravo življenjsko okolje

»Varovanje življenjskega okolja je tako pomembno za preživetje in obstanek človeštva (homo sapiensa), da je čedalje bolj predmet pravnega varstva in državne skrbi. Izreden pomen pravnega varstva okolja je razviden že iz tega, da se je v zadnjih desetletjih v industrijsko in tehnološko razvitih državah izoblikovalo in uveljavilo ekološko pravo kot samostojna pravna panoga« (Kocjančič et al., 2005, str. 139). 72. člen Ustave izrecno navaja, da ima vsakdo v skladu z zakonom pravico do zdravega življenjskega okolja. Zanimivo je, da je ta pravica uvrščena v poglavje o gospodarskih in socialnih razmerjih in ne med temeljne človekove pravice in svoboščine. Ustava namreč priznava sodno in ustavno sodno varstvo le pravicam, uvrščenim v poglavje o človekovih pravicah in svoboščinah, ne pa tudi pravicam, ki se nanašajo na gospodarska in socialna razmerja. Kakorkoli že, gre za kolektivno pravico, saj jo je možno uresničevati le z ekološko smotrnim ravnanjem vseh in vsakogar do narave ter okolja. Pravica do zdravega življenjskega okolja je osebna pravica, kajti razvoj tehnike omogoča vedno nove oblike poseganja v človekovo osebnost.

3.2.7 Varovanje naravne in kulturne dediščine

Ustava namenja posebno pozornost tudi varovanju naravne in kulturne dediščine, in sicer natančneje v 73. členu. Vsakdo je namreč dolžan v skladu z zakonom varovati

naravne znamenitosti ter redkosti, pa tudi kulturne spomenike. Tako država kakor tudi lokalne skupnosti morajo skrbeti z ohranjanje naravne in kulturne dediščine. Pomembna razlika med tradicionalnim in sodobnim varstvom dediščine pa je v razumevanju, komu varstvo pravzaprav služi. Pri tradicionalnem varstvu je cilj predvsem v fizični zaščiti posamičnih kulturnih spomenikov pred propadanjem ter pred nešteto spremembami, ki jih prinaša sodobni način življenja. V novejšem, sodobnem varstvu pa se širi obseg sodelujočih tako pri raziskovanju, neposrednih posegih na stavbah kakor tudi pri odločanju in iskanju najustreznejših rešitev in pri upravljanju z dediščino (od stroke, lokalnih skupnosti do civilne družbe).

3.2.8 Podjetništvo

Ustava je določila, da je gospodarska pobuda svobodna in da se gospodarska dejavnost ne sme izvajati v nasprotju z javno koristjo. Vse to predpisuje 74. člen. Ravno tako so prepovedana dejanja nelojalne konkurence in dejanja, ki v nasprotju z zakonom omejujejo konkurenco. Varstvo konkurence je vendarle ena izmed temeljnih državnih funkcij v tržnem sistemu gospodarjenja. Sicer pa zakon še določa pogoje za ustanavljanje gospodarskih organizacij. Treba se je zavedati, da je ravno podjetniška dejavnost gonilo gospodarskega razvoja posamezne države. Na gospodarskem področju pa so funkcije države omejene, a vseeno vsaka sodobna država vpliva na delovanje in razvoj gospodarstva, predvsem z monetarno in fiskalno politiko.

3.2.9 Soodločanje

Soodločanje je v Ustavi določeno s 75. členom, ki pravi, da delavci sodelujejo pri upravljanju v gospodarskih organizacijah in zavodih na način in pod pogoji, ki jih določa zakon. »V svetu je bila pravica do soodločanja prvič uvedena z weimarsko ustavo. Po drugi svetovni vojni so mnoge zahodnoevropske države sprejele posebne zakone o soodločanju delavcev v podjetjih (participacija). V Sloveniji pa je pravica do soodločanja ustavna pravica« (Kocjančič et al., 2005, str. 140). Delavci pa sodelujejo pri upravljanju na več načinov:

- s pravico do obveščeniosti,
- z možnostjo ali obveznostjo skupnih posvetovanj z delodajalcem,
- s pravico do zadržanja odločitev delodajalca,
- s pravico do obveščeniosti.

Zapisane pravice uresničujejo delavci kot posamezniki ali pa kolektivno prek:

1. sveta delavcev,
2. zbora delavcev,
3. predstavnikov delavcev v organih družbe.

3.2.10 Sindikalna svoboda

Ustava opisuje to človekovo pravico v 76. členu. Sindikat predstavlja prostovoljno interesno združenje delavcev zaradi uveljavljanja ekonomskih in socialnih pravic.

Sindikati so neodvisni od delodajalca in države. Sredstvo sindikalnih akcij predstavlja stavka. Ustanavljanje in delovanje sindikatov je svobodno. Sindikalna svoboda je vključena v vse pomembnejše mednarodne dokumente o človekovih pravicah. Ustanavljanje in delovanje sindikatov pa seveda ne sme biti v nasprotju z veljavnim pravnim redom. Posebno pozornost pa se med drugim zlasti namenja reprezentativnim sindikatom za območje določene države. Pomen reprezentativnosti je predvsem v sodelovanju v organih, ki odločajo o vprašanih ekonomske in socialne varnosti delavcev. A tudi delodajalec ima do sindikata določene obveznosti. Izstopata predvsem dve: kot prvo in pglavitno obveznost mu predstavlja obveznost zagotavljanja pogojev za opravljanje sindikalnih dejavnosti, kot drugo pa je dolžan sindikatu omogočiti dostop do podatkov, ki so potrebni za opravljanje sindikalne dejavnosti.

3.2.11 Pravica do stavke

Delavci imajo pravico do stavke, ki je opredeljena v 77. členu Ustave. »Stavka je organizirana prekinitvev dela delavcev za uresničevanje ekonomskih in socialnih pravic in interesov iz dela« (ZStk, 1. člen). Pravica do stavke je individualna pravica, ki pa se uresničuje kolektivno. Stavka poteka v podjetju, v delu organizacije, pri delodajalcu, lahko tudi v posamezni panogi. O začetku stavke mora biti sprejet sklep, v katerem se določijo zahteve delavcev, čas, ko se stavka začne, kraj zbiranja udeležencev stavke, oblikuje pa se tudi stavkovni odbor, ki zastopa interese delavcev in v njihovem imenu vodi stranko. Stavka mora biti obvezno vnaprej napovedana, potekati pa mora po pravilih, ki veljajo za zakonito stavko. Se pravi v okviru, ki je določen z zakonom, ter s stavkovnimi pravili. »Stavkovni odbor in delavci, ki sodelujejo v stavki, morajo stavko organizirati in voditi na način, ki ne ogroža varnosti in zdravja ljudi in premoženja ter omogoča nadaljevanje dela po končani stavki. Stavkovni odbor in delavci, ki sodelujejo v stavki, ne smejo delavcem, ki ne sodelujejo v njej preprečevati, da bi delali« (ZStk, 5. člen).

3.2.12 Primerno stanovanje

78. člen Ustave določa, da država ustvarja možnosti za državljane, da si lahko le - ti pridobijo primerno stanovanje. A vsak posameznik si ustvari svojo sliko, kaj naj bi primerno stanovanje sploh predstavljalo. Treba se je zavedati, da je ta pravica odvisna od nešteto dejavnikov, ki vplivajo na izbiro stanovanja. Tako je verjetno daleč najpomembnejši dejavnik finančno stanje vsakega posameznika, saj si vsak sam po svojih zmožnostih lahko privošči stanovanje. Toda dejstvo je, da mora tudi država poskrbeti za primerne bivanjske pogoje za svoje državljane in državljanke. To se kaže predvsem na primeru stanovanj za mlade, ki jim država v okviru svojih zmožnosti poskuša pomagati z različnimi ugodnimi krediti za mlade družine pri bankah ter drugimi načini.

4 PRAVNI VIRI NA PODROČJU SOCIALNE ZAKONODAJE

4.1 SPLOŠNI PRAVNI AKTI

4.1.1 Ustava

Ustava je najsplošnejši, najvišji in temeljni pravni akt Republike Slovenije. Je najabstraktnejši pravni akt, saj se nanaša na vse pravne subjekte na ozemlju določene države. Ustava predstavlja vrh pravne hierarhije. Ustava opredeljuje Republiko Slovenijo kot celoto. Vsaka Ustava je sestavljena iz preambule, ki predstavlja njen uvodni del, ter iz normativnega dela. Slednji je sestavljen iz členov, ki so razvrščeni v deset poglavij. Najpomembnejše poglavje je drugo, ki opisuje temeljne človekove pravice in svoboščine. Velik poudarek pa se namenja med drugim tudi prvemu poglavju, v katerem so opisane splošne določbe. Tako je v prvem in drugem členu Ustave Slovenija opredeljena kot demokratična, pravna in socialna država. Lastnosti države kot take pa so v Ustavi zajete na več mestih, predvsem v okviru socialnih in ekonomskih pravic. K njim v ožjem pomenu prištevamo zlasti pravice do zdravstvenega ter invalidskega in pokojninskega zavarovanja, pa tudi otrokove pravice, pravico do primerne stanovanja, medtem ko v širšem pomenu poznamo pravice, ki izhajajo predvsem iz dela ali so na kakršenkoli način povezane z njim. Poglavitne naloge socialne države so:

- posameznikom, ki prebivajo na pragu revščine, zagotoviti minimalna sredstva, ki zagotavljajo življenje, vredno človekovega dostojanstva,
- posebna skrb za zmanjšanje socialnih razlik med posamezniki, da se na ta način zagotovi znosnejše življenje za celotno družbo,
- organizirati sisteme socialne varnosti.

Izredno pozornost je potrebno nameniti dvema najpomembnejšima ustavnima pravicama, ki sta opredeljeni v Ustavi s področja socialne varnosti:

1. PRAVICA DO SOCIALNE VARNOSTI (50. člen Ustave),
2. PRAVICA DO ZDRAVSTVENEGA VARSTVA (51. člen Ustave).

Obe pravici sem že dodobra opisala v drugem poglavju diplomske naloge.

Za področje socialne varnosti so pomembne še naslednje ustavne določbe:

1. ENAKOST PRED ZAKONOM (14. člen Ustave), pri katerem je važna enakost, ne glede na osebne okoliščine,
2. URESNIČEVANJE IN OMEJEVANJE PRAVIC (15. člen Ustave), kjer so človekove pravice in temeljne svoboščine omejene samo s pravicami drugih in v primerih, ki jih določa Ustava,
3. PRAVICA DO SODNEGA VARSTVA (23. člen Ustave), pri čemer ima vsakdo pravico, da o njegovih pravicah brez nepotrebnega odlašanja odloča neodvisno, nepristransko in z zakonom ustanovljeno sodišče,

4. JAVNOST SOJENJA (24. člen Ustave), ki narekuje, da so sodne obravnave javne in da izjeme določa zakon,
5. PRAVICA DO PRAVNEGA SREDSTVA (25. člen Ustave), ki pravi, da je prav vsakomur zagotovljena pravica do pritožbe ali drugega pravnega sredstva proti odločbam sodišč in drugih državnih organov,
6. VARUH ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN (159. člen Ustave), ki varuje človekove pravice in svoboščine v razmerju do državnih organov, organov lokalne skupnosti ter nosilcev javnih pooblastil.

4.1.2 Zakoni

Pomembnejši zakoni s področja sociale so naslednji:

1. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Ur. list SRS, št. 15/76):

Ta zakon določa pomen zakonske zveze, kateri pogoji morajo biti izpolnjeni za sklenitev le - te, pravice in dolžnosti tako staršev kakor tudi otrok ter druge značilnosti, pomembne za področje družinskih razmerij.

2. Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (Ur. list RS, št. 5/91):

Z omenjenim zakonom se urejajo zaposlovanje, zavarovanje za primer brezposelnosti, pa tudi sam način izvajanja nalog na tem področju.

3. Zakon o socialnem varstvu (Ur. list RS, št. 54/92):

Področja, ki jih zajema zgoraj zapisani zakon, se nanašajo na pravice iz socialnega varstva, upravičence socialnovarstvenih storitev, opravljanje dejavnosti s področja socialnega varstva ter na socialnovarstvene zavode.

4. Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (Ur. list, št. 9/99):

»Ta zakon ureja sistem zdravstvenega varstva in zdravstvenega zavarovanja, določa nosilce družbene skrbi za zdravje in njihove naloge, zdravstveno varstvo v zvezi z delom in delovnim okoljem, ureja odnose med zdravstvenim zavarovanjem in zdravstvenimi zavodi ter uveljavljanje pravic iz zdravstvenega zavarovanja« (ZZVZZ, 1. člen).

5. Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Ur. list, št. 106/99):

S tem zakonom se ureja sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja, vrste pravic, zavarovance in določa pogoje za posamezna zavarovanja.

6. Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Ur. list, št. 97/01):

Zapisani zakon ureja zavarovanje za starševsko varstvo, pravice, ki izhajajo iz tega varstva, družinske prejemke in pogoje za uveljavljanje določenih pravic.

7. Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti (Ur. list, št. 110/02):

Zakon o rejniški dejavnosti obsega pogoje, ki jih mora izpolnjevati oseba, ki želi izvajati to dejavnost, postopek pridobitve dovoljenja za izvajanje rejništva, načine izvajanja ter njihovo financiranje.

8. Zakon o zdravstveni dejavnosti (Ur. list, št. 36/04):

Omenjeni zakon opisuje tako vsebino kakor tudi opravljanje zdravstvene dejavnosti, razlaga povezovanje zdravstvenih organizacij in strokovne organe v zdravstvu.

9. Zakon o Javnem jamstvenem in preživninskem skladu RS (Ur. list, št. 78/06):

Zgoraj zapisani zakon ureja poslovanje, pa tudi ustanovitev Javnega jamstvenega in preživninskega sklada Republike Slovenije, nadalje vrsto in obseg pravic, ki izhajajo iz tega sklada, ter roke in postopek za njihovo uveljavitev.

10. Zakon o usklajevanju transferjev posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji (Ur. list, št. 114/06):

»Ta zakon določa višine, enotni način in rok usklajevanja posameznih vrst transferjev posameznikom in gospodinjstvom, ki se izplačujejo iz javnih finančnih virov v Republiki Sloveniji, to je iz državnega proračuna, proračunov občin, Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije in Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije« (ZUTPG, 1. člen).

11. Zakon o posebnem dodatku za socialno ogrožene (Ur. list, št. 57/09):

Da bi se izboljšala socialna varnost državljanov in državljanek Republike Slovenije, pa tudi tujcev in tujk, ki imajo dovoljenje stalno prebivati v naši državi, se s tem zakonom ureja upravičence ter izplačilo posebnega dodatka za socialno ogrožene, zneske, načine in roke za izplačilo.

»Socialna zakonodaja, kolikor zadeva odnose v gospodarstvu, ima nalogo urejati odnose med udeleženci tako, da je dosežen čim boljši rezultat v nacionalnem gospodarstvu« (Bučar, 2006, str. 174).

4.2 MEDNARODNI PRAVNI VIRI

Klasifikacija mednarodnih pravnih virov s področja sociale je naslednja:

- univerzalni akti Organizacije združenih narodov in Mednarodne organizacije dela,
- večstranske ali multilateralne pogodbe,
- dvostranske ali bilateralne pogodbe.

4.3 AKTI ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV (v nadaljevanju: akti OZN)

Najpomembnejše mednarodnopravne dokumente s področja socialne politike lahko uvrstimo v naslednji dve skupini:

1. UNIVERZALNI INSTRUMENTI O ČLOVEKOVIH PRAVICAH, h katerim sodijo naslednji:
 - Splošna deklaracija človekovih pravic (Universal Declaration of Human Rights): Slednjo je Generalna skupščina Združenih narodov v New Yorku sprejela decembra leta 1948. V njej so opisane glavne človekove pravice. Dokument je osnova za vse mednarodnopravno zavezujoče instrumente o človekovih pravicah, kljub temu, da deklaracija ni pravno zavezujoča.
 - Mednarodni pakt o političnih in državljanskih pravicah (Pacte International relatif aux Droits Civils et Politiques): Omenjeni pakt je bil podpisan decembra leta 1966, ravno tako v New Yorku. Pomemben je predvsem zaradi dejstva, da varuje poglobitno pravico človeka do življenja in določa, da nihče ne sme biti žrtev mučenja, samovoljnih priporov ali pa prisilnega dela ali pa da se mu odvzame temeljne svoboščine, kot so na primer gibanje, izražanje in združevanje.
 - Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) Pakt je bil podpisan v New Yorku decembra, leta 1966. V njem so poudarjene predvsem pravica vsakogar do socialne varnosti, posebno varstvo družine in otroka in pravica vsakogar do primernega življenjskega standarda.
 - Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (Convention internationale sur l'elimination de toutes formes de discrimination raciale) Podpisana je bila marca leta 1966 v New Yorku. Republika Slovenija je omenjeno konvencijo prevzela z Aktom o nasledstvu, in sicer 1. 7. 1992. V tej konvenciji so predvsem pomembni naslednji členi:
 - 2. člen, ki opisuje, da morajo države z vsemi sredstvi izvajati politiko za odpravo vseh oblik rasne diskriminacije,
 - 4. člen, ki določa, da države razglasijo vsako razširjanje idej o rasni večvrednosti in sovraštvu za kaznivo dejanje,
 - 5. člen zahteva, da države zagotovijo pravico do enakega uživanja državljanskih, političnih, ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic.
 - Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women) Generalna skupščina OZN je omenjeno konvencijo sprejela leta 1979. Členi, ki jih ne gre spregledati v tej konvenciji, so predvsem naslednji:
 - 2. člen, ki opisuje ukrepe ter politike za odpravo diskriminacije žensk,
 - 7. člen, ki določa zagotovitev volilne pravice, pa tudi sodelovanje žensk v vladnih in nevladnih dejavnostih,
 - 10. in 11. člen, ki zagotavljata enake pravice in dostop žensk do izobraževanja in zaposlovanja,

- 14. in 15. člen, ki zagotavlja enak dostop ženskam do zdravstvenega varstva in enakost pred zakonom.
- Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah (Convention on the Rights of the Child)
Podpisana je bila v New Yorku leta 1989. Je najširše ratificirani mednarodnopravni dokument s področja človekovih pravic. Omenjena konvencija se nanaša na otroke do 18. leta starosti, njeni najpomembnejši členi pa so:
 - 2. člen, ki nalaga državam, da s sprejetjem vseh ustreznih ukrepov zagotovijo varstvo otrok pred vsemi oblikami razlikovanja ali kaznovanja zaradi položaja, delovanja, izraženih mnenj ali pa prepričanj njihovih staršev, zakonitih skrbnikov ali tudi družinskih članov,
 - 3. člen, pri katerem je glavno vodilo otrokova korist,
 - 6. člen, ki zagotavlja vsakemu otroku neodtujljivo pravico do življenja ter razvoja,
 - 12. in 13. člen, ki nalagata, da ima vsak otrok pravico do svobode izražanja,
 - 24. in 28. člen, ki določata pravico otrok do zdravstvenega varstva in izobraževanja.
- Konvencija proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju (Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)
Zgoraj omenjena konvencija je bila podpisana v New Yorku decembra leta 1984. Ta konvencija zavezuje države pogodbenice, da sprejmejo učinkovite zakonodajne, upravne, sodne in druge ukrepe za preprečevanje mučenja na celotnem ozemlju, ki je pod njihovo jurisdikcijo.
- Konvencija o pravicah invalidov (Convention on the Rights of Persons with Disabilities)
Decembra leta 2006 je generalna skupščina Združenih narodov v New Yorku sprejela omenjeno konvencijo. Le-ta ima zlasti velik pomen predvsem zaradi tega, ker je prvi pravno zavezujoč dokument Združenih narodov s področja invalidskega varstva. Zagotavlja uveljavljanje človekovih pravic, načela enakih možnosti in enake obravnave ter preprečevanje diskriminacije, ki jo doživljajo invalidi na različnih področjih življenja.

2. REGIONALNI INSTRUMENTI, h katerim sodijo naslednji:

- Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (s protokoli)
Omenjena konvencija je bila podpisana maja leta 1994 v Strasbourgu. Predvsem izstopajo naslednji členi:
 - 2. člen, ki določa, da je pravica do življenja za vsakogar zavarovana z zakonom,
 - 3. člen, ki izrecno navaja, da se ne sme nikogar mučiti ali nečloveško in ponižujoče z njim ravnati ali pa ga kaznovati,
 - 10. člen, v katerem je zapisano, da ima vsakdo pravico do svobodnega izražanja,
 - 14. člen, ki prepoveduje diskriminacijo,
 - 19. člen, ki ustanavlja Evropsko sodišče za človekove pravice.

- Evropska socialna listina
Ta socialna listina je bila podpisana v Strasbourgu leta 1997. Njeni pomembnejši člani pa so:
 - 1. člen, v katerem se države pogodbenice zavezujejo, da bodo zagotavljale in spodbujale primerno poklicno usmerjanje in usposabljanje,
 - 3. člen, ki države pogodbenice zavezuje, da spodbujajo pospešen razvoj služb za zdravje pri delu s poudarkom na preventivni in svetovalni vlogi za vse delavce,
 - 11. člen, v katerem se države pogodbenice zavezujejo, da bodo zagotovile svetovalne in izobraževalne možnosti za izboljšanje zdravja ter spodbujanja čuta osebne odgovornosti za zdravje,
 - 12. člen, ki enakopravno obravnava lastne državljane in državljane drugih pogodbenic glede pravice do socialne varnosti.
- Evropska konvencija o preprečevanju mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja
Zgoraj omenjena konvencija je bila podpisana v Strasbourgu leta 1993. Le-ta določa ustanovitev Evropskega odbora za preprečevanje mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja, njegovo sestavo in pristojnosti.

4.4 AKTI MEDNARODNE ORGANIZACIJE DELA (v nadaljevanju: akti MOD)

Glavni cilj MOD je delovati na področju izboljšanja socialne pravičnosti in statusa delavcev po svetu. Med njene pristojnosti pa uvrščamo še izboljševanje delovnih razmer in življenjskih standardov s pomočjo mednarodnih akcij ter krepitev ekonomske in socialne stabilnosti. Danes omenjena organizacija šteje 183 držav članic iz celega sveta. Naša država je bila v MOD sprejeta maja leta 1992 in se tako redno udeležuje vsakoletnih rednih zasedanj generalne konference ter izvršilnega odbora s tripartitno delegacijo, ki jo sestavljajo predstavniki vlade, delodajalcev in sindikatov.

Konvencije in priporočila MOD predstavljajo najpomembnejše vire mednarodnega delovnega prava in mednarodnega prava socialne varnosti. Republika Slovenija je bila sprejeta v MOD 29. maja leta 1992, svoje sodelovanje pa je še bolj okrepila leta 2002 s podpisom sporazuma o sodelovanju. Z njim pogodbenici potrjujeta obojestranski interes za spodbujanje standardov MOD in Deklaracije MOD o temeljnih načelih in pravicah iz dela. MOD posveča veliko pozornosti razvoju socialnega partnerstva ter tako spodbuja nadaljnji interes za krepitev sodelovanja v državah članicah, ki so ratificirale konvencije in priporočila.

Z vidika uveljavljanja in spodbujanja razvoja socialnega dialoga lahko izpostavimo naslednje konvencije in priporočila MOD:

A. KONVENCIJE

- Konvencija št. 87 o sindikalni svobodi in varstvu sindikalnih pravic je eden pglavitnih dokumentov MOD. Posebnega pomena je zlasti z vidika varstva človekovih pravic. Temeljni cilj te konvencije je zagotoviti svobodno uresničevanje pravic delavcev in delodajalcev ne glede na razlike v organiziranju, da bi lahko na ta način branili in razvijali svoje interese. Konvencija služi zagotovitvi svobode ustanavljanja sindikatov in njihove akcijske svobode v razmerju do države. Omenjena konvencija se v naši državi neposredno uporablja, saj jo je Slovenija z notifikacijo prevzela od nekdanje Jugoslavije.
- Konvencija št. 102 o minimalnih normah socialne varnosti predpisuje, da mora država podpisnica ratificirati najmanj tri od devetih naštetih socialnih primerov, za katere omenjena Konvencija določa denarne dajatve. Socialne primere v tej konvenciji lahko razvrstimo v naslednji dve skupini:
 - SOCIALNI PRIMERI, DOLOČENI KOT NADOMESTILO IZPADLEGA DOHODKA
 - bolezen,
 - brezposelnost,
 - starost,
 - poškodbe pri delu,
 - materinstvo,
 - smrt vzdrževalca družine,
 - invalidnost.
 - SOCIALNI PRIMERI, DOLOČENI KOT NADOMESTILO STROŠKOV
 - zdravljenje,
 - vzdrževanje otrok.
- Konvencija št. 144 o tripartitnih posvetovanjih za izboljševanje uporabe mednarodnih norm o delu, ki govori o vzpostavitvi postopkov učinkovitega posvetovanja med predstavniki vlade, delodajalcev in delavcev v zvezi z vladnimi odgovori na teme, ki bodo uvrščene na dnevni red mednarodne konference dela. Med drugim ta konvencija obravnava vprašanja glede predlogov ob predložitvi sprejetih norm pristojnim zakonodajnim organom, pa tudi glede poročil o neratificiranih konvencijah.
- Konvencija št. 154 o pospeševanju kolektivnega pogajanja, katere cilj je pospeševati svobodno in prostovoljno kolektivno pogajanje. Ta konvencija velja za vse gospodarske dejavnosti, opredeljuje pojem kolektivnega dogovarjanja in določa, da bodo sprejeti ukrepi, prilagojeni nacionalnim razmeram, pospeševali kolektivno pogajanje.

B. PRIPOROČILA

- Priporočilo št. 91 o kolektivnih pogodbah, katerega cilj je vzpostaviti pogoje za enakopravno sodelovanje socialnih partnerjev v pogajanjih, na podlagi katerih naj

bi prišlo do sklepanja kolektivnih pogodb v skladu z nacionalno zakonodajo in prakso.

- Priporočilo št. 94 o posvetovanju in sodelovanju med delodajalci in delavci na ravni podjetja, pri katerem je osnovni cilj vzpostaviti razmere, v katerih bo mogoče pospeševati takšno posvetovanje in sodelovanje med delavci in delodajalci na ravni podjetij, ki bo temeljilo na podlagi prostovoljnih dogovorov med socialnimi partnerji.
- Priporočilo št. 113 o posvetovanju in sodelovanju med javnimi oblastmi in organizacijami delodajalcev in delavcev na ravni panoge in na nacionalni ravni, katerega temeljni cilj je ustvariti takšno sodelovanje in posvetovanje tako na nacionalni kakor tudi na panožni ravni, ki bo na eni strani podpiralo medsebojno razumevanje in pozitivne odnose med javnimi oblastmi ter delodajalskimi in delavskimi organizacijami, na drugi strani pa naj bi spodbujalo sodelovanje med temi organizacijami samimi.

4.5 AKTI SVETA EVROPE

Svet Evrope je 5. maja 1949 ustanovilo deset držav. Članica Sveta Evrope lahko postane vsaka evropska država pod pogojem, da sprejme načelo vladavine prava ter jamči za človekove pravice in temeljne svoboščine vsakomur, ki je pod njeno oblastjo.

Poglavitni dokumenti omenjene institucije s področja sociale pa so:

- Evropski kodeks o socialni varnosti, ki ga je naša država ratificirala novembra leta 2003. Sicer pa je zapisani kodeks za Slovenijo začel veljati februarja leta 2005. Le - ta opredeljuje osnovne socialnovarstvene pravice delavcev. Za vsako področje socialne varnosti natančno določa kategorije varovanih oseb, naravo dajatve, pogoje za pridobitev dajatev, čas trajanja upravičenosti do dajatev ter izračun dajatev.
- Evropska konvencija o socialni varnosti, ki temelji na štirih poglavitnih načelih:
 - enako obravnavanje,
 - ohranjanje pravic,
 - enotnost veljavne zakonodaje,
 - plačevanje dajatev v tujino.

Konvencija velja za vso zakonodajo, ki ureja področje za boleznine in nadomestila za čas porodniškega dopusta, starostne pokojnine, invalidnine, družinske pokojnine, invalidnine za poškodbe pri delu ter poklicne bolezni, pogrebnine, nadomestila za brezposelnost in pa družinske dodatke.

- Evropska konvencija o socialni in zdravniški pomoči, za katero je bistveno načelo enakega obravnavanja. Vsaka država pogodbenica se je z zapisano konvencijo zavezala, da so državljani in državljanke drugih pogodbenic, ki sicer zakonito

prebivajo na njenem ozemlju, upravičeni do enake socialne in zdravstvene pomoči kot njeni lastni državljani.

4.6 AKTI EVROPSKE UNIJE (v nadaljevanju: akti EU)

Evropska unija predstavlja unikatno, nadnacionalno politično in gospodarsko strukturo. Potrebno je poudariti, da pri pravu EU velja načelo primarnosti, kar pomeni, da pravila, sprejeta na ravni EU, prevladujejo nad pravili, ki so sestavni del držav članic. Tako je pravo EU avtonomno pravo, kajti svoje veljavnosti ne črpa iz morebitne poznejše odobritve nacionalnih organov držav članic, ampak se opira na zakonodajne pristojnosti organov EU. Sicer pa pravni red EU sestavljata predvsem dve temeljni vrsti zakonodaje:

A. PRIMARNA

- Pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti, podpisana v Rimu marca 1957. Cilj zapisane pogodbe je predvsem v tem, da se poskuša doseči postopno povezovanje evropskih držav in na ta način vzpostaviti skupni trg, ki temelji na prostem pretoku blaga, kapitala, storitev ter oseb. V okviru te pogodbe je prepovedana kakršnakoli diskriminacija, ki se nanaša na državljanstvo delavcev držav članic. Ravno tako je pomembno, da se enako obravnava tako moške kot ženske v vseh sistemih socialne varnosti.
- Pogodba o Evropski uniji je bila podpisana v Maastrichtu februarja leta 1992. Omenjena pogodba ima dva poglobljena cilja: oblikovanje gospodarske in politične unije ter uresničitev monetarne unije z določitvijo načel in ukrepov za vzpostavitev evra. Od te pogodbe dalje govorimo o strukturi EU, ki temelji na treh stebrih:

- I. evropska skupnost,
- II. skupna zunanja in varnostna politika,
- III. policijsko in pravosodno sodelovanje v kazenskih zadevah.

- Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti za atomsko energijo, ki je bila podpisana v Rimu marca 1957. Namen omenjene pogodbe je bil uskladiti raziskovalne programe za miroljubno uporabo jedrske energije, ki so jih države članice že začele izvajati ali pa so se na to pripravljale.
- Pogodba o ustavi za Evropo, ki so jo voditelji držav in vlad odobrili junija 2004.

➤ DRUGE POGODBE, KI SPREMINJAJO ALI DOPOLNJUJEJO USTANOVNE POGODBE

- Enotni evropski akt, ki je bil podpisan v Luksemburgu in v Haagu leta 1986. Njegov namen je bil sila preprost: dokončna vzpostavitev evropskega notranjega trga, se pravi prostega pretoka blaga, kapitala, storitev in oseb.
- Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti za premog in jeklo (tudi Pariška pogodba) je najstarejša od pogodb, ki ustanavljajo Evropsko skupnost. Podpisana je bila v Parizu leta 1952, a je že potekla leta 2002, saj je bila sklenjena za dobo petdesetih let. Njen glavni namen je bil oblikovati skupni trg za premog in jeklo,

pri čemer bi lahko obstoječo obliko povezovanja postopno razširili na druga gospodarska področja.

- Amsterdamska pogodba je bila podpisana oktobra 1997, veljati pa je začela maja 1999. Ta pogodba je uvedla dve vidnejši spremembi:
 - postopek soodločanja za nova področja, pa tudi povečanje števila primerov, ko lahko Svet EU odloča s kvalificirano večino, ne pa soglasno,
 - prenos določenih področij, ki so sicer del Pogodbe o EU, v Pogodbo o Evropski skupnosti.
- Pogodba iz Nice, ki je bila podpisana februarja 2001. Namen zapisane pogodbe je bil prilagoditi delovanje EU ter posledično tudi njenih institucij širitvi 1. maja 2004.
- Pristopne pogodbe, ki vsebujejo pogoje, določene za pristop novih držav k EU, ter potrebne prilagoditve pogodb, na katerih temelji EU.
- Lizbonska pogodba, ki so jo podpisali decembra 2007 v Lizboni. Cilj omenjene pogodbe je v prenovi temeljnih pravil, ki urejajo skupno življenje v EU. Lizbonska pogodba tako omogoča prilagoditev evropskih institucij ter njihovih metod dela, ne nazadnje pa krepi demokratično legitimnost. Omenjena pogodba je začela veljati 1. decembra 2009.

B. SEKUNDARNA

Sekundarno zakonodajo sestavljajo pravni akti Evropske skupnosti, Evropske skupnosti za atomsko energijo ter EU, ki jih sprejemajo različne institucije EU. Tako med omenjene akte uvrščamo uredbe, direktive, priporočila ter mnenja. Uredbe se uporabljajo splošno. Uporabljajo se neposredno v vseh državah članicah in so zavezujoče v celoti, medtem ko direktive zavezujejo vsako državo članico, na katero so naslovljene. Izbiro oblike in metode pa prepušča nacionalnim oblastem. Priporočila in mnenja pa ne zavezujejo.

4.7 UREDBE S PODROČJA SOCIALNE VARNOSTI

- Uredba 1612/68/EGS, ki govori o prostem gibanju delavcev v Skupnosti. Ta uredba določa, da mora biti mobilnost delavcev znotraj Skupnosti eno izmed sredstev, ki delavcu daje možnost izboljšanja njegovih življenjskih in delovnih pogojev. Prosto gibanje delavcev je namreč njihova temeljna pravica, pa tudi pravica njihovih družin. To pravico brez diskriminacije uživajo stalni, sezonski in obmejni delavci, pa tudi tisti, ki s svojim delom opravljajo storitve.
- Uredba 1408/71/EGS, katere predmet je uporaba sistemov socialne varnosti za zaposlene osebe, samozaposlene osebe, ki se selijo v okviru Skupnosti. Uredba ureja predvsem problem mobilnosti delovne sile, kajti potrebno je zagotoviti boljše usklajevanje med sistemi zavarovanj za primer brezposelnosti ter sistemi za pomoč brezposelnim v vseh državah članicah. Zapisana uredba zlasti poudarja, da je torej primerno, da se za pospeševanje iskanja zaposlitve v različnih državah članicah brezposelnim delavcem za omejeno obdobje dodelijo dajatve za brezposelnost po zakonodaji države članice, ki je zanje nazadnje veljala.

- Uredba 574/72/EGS, ki določa postopke za uresničevanje in uveljavljanje Uredbe 1408/71/EGS. Poglavitne določbe se predvsem nanašajo na:
 - sodelovanje med institucijami iz različnih držav članic,
 - obrazec za uveljavljanje dajatev.

4.8 DIREKTIVE S PODROČJA SOCIALNE VARNOSTI

- Direktiva 86/378/EGS, ki govori o izvajanju načela enakega obravnavanja moških in žensk v poklicnih sistemih socialne varnosti. Poklicni sistemi socialne varnosti pa so lahko prostovoljni ali pa obvezni. Namen omenjenih sistemov pa je, da se delavcem omogoči določene dajatve. Tako zapisana direktiva določa, da mora vsaka država članica zagotoviti uporabo načela enakega plačila za enako delo tako moških kot žensk.
- Direktiva 79/7/EGS, ki govori o postopnem izvrševanju načela enakega obravnavanja moških in žensk v zadevah socialne varnosti. Zapisana direktiva pa ne velja za :
 - individualne pogodbe,
 - sisteme, ki imajo le enega člana,
 - pri delavcih z redno plačo za zavarovalne pogodbe, katerih stranka ni delodajalec.
 Ta direktiva velja za javne zakonske sisteme, ki nudijo zaščito za bolezni, invalidnost, starost, poškodbe pri delu in brezposelnost.
- Direktiva 86/613/EGS, ki govori o enakem obravnavanju samozaposlenih moških in žensk. Nanaša pa se na:
 - samozaposlene osebe, ki opravljajo pridobitno dejavnost za svoj račun, vključno s svobodnimi poklici ter osebami, ki opravljajo kmetijsko dejavnost,
 - zakonci samozaposlenih oseb, ki opravljajo enako ali pa pomožno delo.
 Države članice morajo tako predvideti vključitev tako samozaposlenih oseb kakor tudi njihovih zakoncev v sisteme socialne varnosti. Ženskam, ki so samozaposlene, in ženam samozaposlenih moških je potrebno zagotoviti varstvo ter nadomestilo v primeru nosečnosti ali materinstva.

5 OZNAKE GOSPODARSKE IN FINANČNE KRIZE

5.1 POJAV GOSPODARSKE KRIZE

»Prvo znamenje krize se je pojavilo aprila 2007, ko je ob poku hipotekarnega balona v ZDA bankrotirala prva večja hipotekarna ustanova v ZDA. To je bil znak za zaostritev pogojev posojanja denarja na finančnem trgu, kar je pobralo vso dodatno likvidnost, ki je bila vbrizgana v sistem po 11. septembra 2001 in je ustvarjala pogoje za napihovanje balona. Začetek padanja cen nepremičnin je povzročil začetek finančne krize« (Štiblar, 2008, str. 92). Ameriške banke so imele v svoji lasti zelo velike vsote denarja, ki pa ga niso želele obdržati zase, temveč so ga namenile hipotekarnim kreditom. Pri tem so ljudem ponudile zelo nizke obrestne mere. Za posojilojemalce pa je to pravzaprav pomenilo nizke mesečne obveznosti. S pomočjo tako nizkih obrestnih mer je lahko tudi največji revež prišel do kredita. Odobrili so ga namreč tudi osebam s povprečno ali pa zelo nizko plačo, pa tudi osebam, ki praktično niso bile plačilno sposobne. Na Ministrstvu za javno upravo poudarjajo, da je do takih odobravanj glede kreditov prišlo zaradi ameriške stanovanjske politike, katere glavni cilj je bil, da se do stanovanja dokopljejo tudi tisti ljudje, ki imajo nizke dohodke in ki niso sposobni nakupa večje nepremičnine, kot si jo lahko privoščijo. Naenkrat je bilo povpraševanje po nepremičninah tako visoko, da je ob tem začela cveteti še gradbena dejavnost. Posledično se je vse več ljudi zadolževalo, najprej za nepremičnine, kaj kmalu pa tudi za avtomobile in kreditne kartice. Leta 2007 se je posledično zgodil padec pri cenah nepremičnin, saj je ponudba po stanovanjih presegla povpraševanje. Banke so bile v velikih izgubah. Nepremičnine, ki so jih zasegle zaradi neplačevanja obveznosti, niso več zmogle prodati. Kmalu je prišlo do prvih odpisov dolgov in začetka bančno-finančne krize. Posamezniki, ne nazadnje pa tudi podjetja so tako pravzaprav ostali brez kakršnihkoli kreditov, če pa so že bili na voljo, pa so jih lahko najeli le po zelo visokih obrestnih merah. Ker pa je veliko podjetij odvisnih od posojil, ki pa jih niso bila zmožna več plačevati, so bila prisiljena sprva zmanjšati obsege poslovanja, kasneje pa tudi odpuščati delovno silo ali pa iti v stečaj, kar pa je pomenilo samo še več odpuščanj.

»Med vzroke gospodarske krize uvrščajo nekateri ekonomisti prezadolženost prebivalcev kot potrošnikov, ki so jo zagrešili ne le proizvajalci dobrin in trgovci, temveč tudi finančne institucije s svojo kreditno politiko. Zaradi tega se je v nekaterih državah tako rekoč sesul trg z nepremičninami, prišlo pa je tudi do siceršnjega upada potrošnje nekaterih dobrin (na primer nakupov avtomobilov) ter do večjega števila stečajev in odpuščanj delavcev. Globalizem je z neusmiljeno logiko zagotoviti z vsako ceno čim večjo konkurenčnost pripeljal do vlaganja kapitala v tistega okolja, ki jih je bilo mogoče izkoriščati zaradi nizke stopnje varstva okolja in zlasti zaradi izjemno nizke cene delovne sile. Gospodarska kriza je tudi pokazala, kakšno škodo povzroča nespoštovanje najbolj elementarnih zadev za varovanje okolja, ki ga tisti, ki stremijo k čim večji konkurenčnosti, štejejo predvsem kot strošek, medtem ko jih dolgoročna škoda, ki bo bremenila prihodnje generacije, ne zanima« (Ude, str. 2).

5.2 PROBLEM BREZPOSELNOSTI - SOCIALNA KRIZA SLOVENIJE KOT POSLEDICA MNOŽIČNEGA ODPUŠČANJA ZAPOSLENIH

Revščina in socialna izključenost sta v porastu. Rast števila brezposelnih je postal glavni problem, s katerim se srečuje ne le naša država, temveč celoten svet. Veliko ljudi je izgubilo svoje prihodke, posledično se lahko zgodi, da se bo zaupanje ljudi v političen sistem močno omajalo. Mnogi strokovnjaki opozarjajo, da socialno - finančna kriza sploh še ni dosegla svojega vrhunca in da bodo posledice še bolj katastrofalne, spet drugi imajo oblikovano mnenje, da se je omenjena kriza šele dobro začela in da so posledice neizbežne, nekateri od njih pa si konca krize sploh ne upajo napovedati. Kakorkoli že, neizbežno je dejstvo, da se kriza dogaja tudi nam in da si pred njo ne moremo zatiskati očesa. Seveda jo najbolj občutijo brezposelni, ki so ostali brez dela, z veliko stisko se srečujejo tudi tisti ljudje, ki so se že pred krizo prebijali iz meseca v mesec z nekaj evri v žepu. Nič kaj obetavne napovedi ne prizanašajo niti mladim, ki se morajo vsak po svoje znajti na trgu dela in ki so na žalost, velikokrat prepuščeni svoji iznajdljivosti in pahnjeni na rob državne pomoči. Pri vprašanju zaposlovanja mladine je potrebno v prvi vrsti omiliti, če ne že kar spremeniti pogoje za prvo zaposlitev. Pogosto mlade še naprej omejujejo pogoji za delovno mesto, kot je na primer delovna doba, namesto da bi bile pri tem bolj poudarjene delovne izkušnje ter posameznikova znanja. Pri celotni zgodbi problema zaposlovanja mladine pa je najbolj skrb vzbujajoče mnenje oblasti, da se bodo mladi že kako znašli. Veliko strokovnjakov je mnenja, da je izguba dosedanjih delovnih mest posledica krize, kar nekaj pa je takih, ki so trdnega stališča, da so le - ta posledica zamudnega in neustreznega ukrepanja, medtem ko politiki poudarjajo, da se z razvijanjem in organiziranjem novih delovnih mest pravzaprav nihče ne ukvarja. Največ podjetij je propadlo zaradi nezmožnosti plačevanja posojil. S tem pa se je tudi med ljudi naselil strah, zato so zmanjšali potrošnjo večjih dobrin. Še večjo krizo pa občutijo v tekstilni dejavnosti, ki pa se že kar dolgo časa srečuje s težavami. Uprava, ki si lasti dobiček, je mnogokrat preglasila številne prošnje tekstilnih delavk po večjih plačah in ne nazadnje boljših delovnih pogojih. V omenjeni panogi pa so stiske delavk še toliko hujše, ker so zelo odvisni od tujih naročnikov, ki pa zaradi upada prodaje posledično odpovedujejo naročila. V medijih smo lahko zasledili novice o odpovedih naročil s strani Escade in Boss-a. Kot kaže, bodo dohodki še naprej padali, s tem pa bi se morala tudi zmanjšati potrošnja in standard. Vendar pa se dogaja ravno nasprotno: ob vsesplošnem nižanju dohodkov ljudje še vedno želijo ohraniti standard, ki so ga imeli do sedaj, kar pomeni, da v današnjem času krize zmanjšujejo svoje prihranke in se zadolžujejo. To pa seveda prinaša s seboj številne probleme. Nekateri si že pred krizo niso mogli privoščiti izdatkov za počitnice, potovanja, avtomobile in stanovanja, kaj šele sedaj. Mnogi odlašajo z nakupi luksuznih dobrin ali pa popravili nepremičnin. Tako so podatki o prijavljenih rezervacijah za različna popotovanja zelo majhni, turistične agencije poročajo, da se ljudje odločajo za kratke, dvo - do tridnevne počitnice blizu domačih krajev.

A ne glede na vse zapisano je v zadnjem desetletju pod pragom revščine živelo od dvanajst do štirinajst odstotkov prebivalcev Slovenije. V slabšem položaju so tista gospodinjstva, ki nimajo zaposlenih članov, enostarševska gospodinjstva, pari z

najmanj tremi vzdrževanimi otroki in pa brezposelni. Če v dohodek ne bi šteli še družinskih in socialnih prejemkov, bi bila stopnja tveganja revščine v Sloveniji precej višja, okrog petindvajsetodstotna. To kaže, da socialni transferji ugodno vplivajo na zmanjševanje stopnje tveganja revščine. Se vedno pa so v slabšem položaju glede zaposljivosti ženske. Izkazalo se je namreč, da so ženske bolj izpostavljene stopnji tveganja revščine kot pa moški, še posebej pa so v tej kategoriji ranljive ženske, stare nad petinšestdeset let, ter ženske v pokoju.

Naj navedem nekaj zanimivih ugotovitev s področja sociale in življenjskega standarda ljudi, ki jih je objavil Statistični urad Republike Slovenije. V nadaljevanju so v tabelah predstavljeni podatki o aktivnem prebivalstvu v Sloveniji in stopnji registrirane brezposelnosti za leti 2008 in 2009.

Tabela 1: Aktivno prebivalstvo v Sloveniji, januar 2008

	Aktivno prebivalstvo	Delovno aktivno prebivalstvo	Registrirane brezposelne osebe
Skupaj	936.580	867.342	69.238
Moški	521.407	489.025	32.382
Ženske	415.173	378.317	36.856

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2008

Tabela 2: Stopnja registrirane brezposelnosti v Sloveniji, januar 2008

	Leto 2008
	v %
Skupaj	7,4
Moški	6,2
Ženske	8,9

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2008

Tabela 3: Aktivno prebivalstvo v Sloveniji, oktober 2009

	Aktivno prebivalstvo	Delovno aktivno prebivalstvo	Registrirane brezposelne osebe
Skupaj	945.013	850.422	94.591
Moški	528.510	480.218	48.292
Ženske	416.503	370.204	46.299

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2009

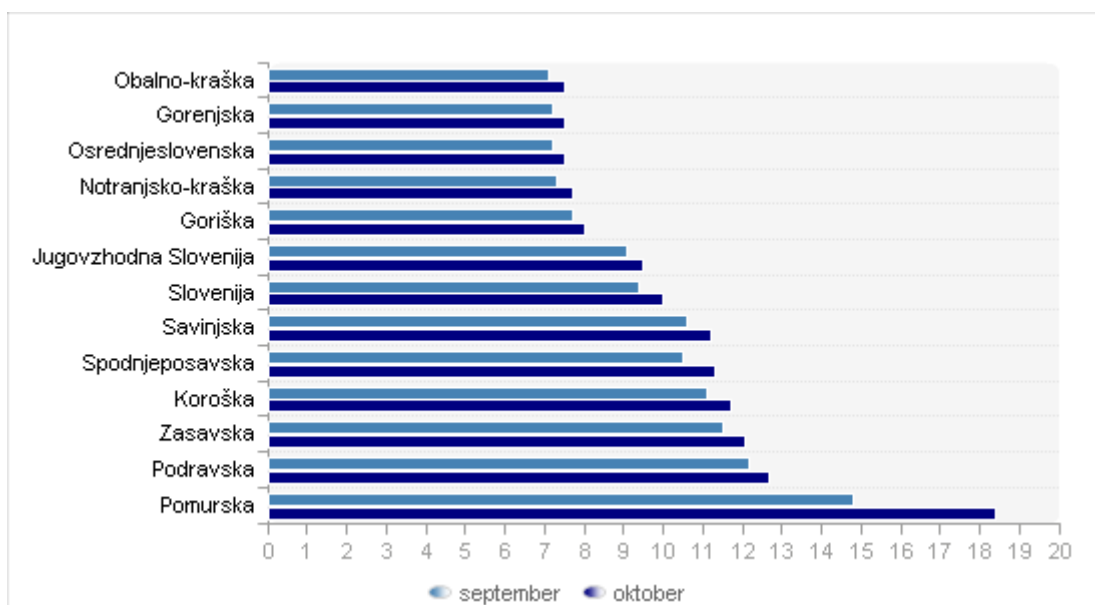
Tabela 4: Stopnja registrirane brezposelnosti v Sloveniji, oktober 2009

	Leto 2009
	v %
Skupaj	10,0
Moški	9,1
Ženske	11,1

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2009

Stopnja registrirane brezposelnosti se je v oktobru 2009 glede na leto prej močno zvišala in dosegla desetodstotno stopnjo rasti. Gre za kombinacijo normalnega sezonskega povišanja števila registriranih brezposelnih oseb ter odpuščanja delavcev v oktobru. K omenjenemu povišanju brezposelnosti na ravni Slovenije je v veliki meri prispevalo zvišanje stopnje registrirane brezposelnosti v pomurski statistični regiji. Podatki o brezposelnosti v posameznih statističnih regijah so predstavljeni v spodnjem grafikonu. Število registriranih brezposelnih oseb se je v letu 2009 zvišalo za več kot 25.000. Med temi je zlasti veliko število mladih ter starejših. Nekoliko nihanj je mogoče opaziti tudi glede spola brezposelnih oseb. Med slednjimi je bilo namreč v letu 2008 zabeleženih več brezposelnih žensk, medtem ko lahko v letu 2009 opazimo več evidentiranih brezposelnih oseb moškega spola. Po podatkih, s katerimi razpolaga Statistični urad Republike Slovenije, je bilo v letu 2009 moč zaslediti upad delovno aktivnega prebivalstva, na drugi strani pa lahko v letu 2008 beležimo nižje število aktivnega prebivalstva.

Grafikon 1: Stopnja registrirane brezposelnosti po statističnih regijah v Sloveniji, september-oktober, 2009

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, september-oktober, 2009

Kot sem že v zgornjem odstavku omenila, ima daleč največjo stopnjo brezposelnosti pomurska regija. Posledica tako velike brezposelnosti v tej regiji so številna odpuščanja v zadnjem času, ki so na žalost najbolj prizadela omenjeni okoliš. Nekoliko manj, a še vedno velik delež brezposelnosti imata še podravska in zasavska regija, sledi pa jima koroška. Najmanjši delež registrirane brezposelnosti beležimo v obalno-kraški regiji, pa tudi gorenjski. Povprečje lahko zabeležimo pri jugovzhodni Sloveniji. Veliko brezposelnih ima tudi savinjska regija, čeprav med vsemi prednjači omenjeno Pomurje. Statistični urad razpolaga z informacijo, da ima tudi goriška regija za kar 40 odstotkov višjo brezposelnost kot lansko leto. Stopnja registrirane brezposelnosti pa še vedno narašča, ravno tako pa tudi število iskalcev prve zaposlitve.

5.3 VRSTE PROTIKRIZNIH UKREPOV

5.3.1 Ukrepi, namenjeni prebivalstvu

Vlada Republike Slovenije se je problema kriznih razmer v naši državi lotila že na začetku mandata. Tako je ustanovila tako imenovano krizno skupino ključnih ministrstev. Ta skupina je nadalje oblikovala vrsto različnih protikriznih ukrepov, s katerimi želi Vlada Republike Slovenije omiliti vpliv krize na delovanje gospodarstva pri nas. Med ukrepi, ki jih je sprejela vlada meseca maja leta 2009, so tudi naslednji ukrepi, ki pomagajo prebivalstvu:

- Okrepitev programov aktivne politike zaposlovanja

S strani Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve je bil že v začetku leta prenovljen Katalog ukrepov aktivne politike zaposlovanja, ki služi predvsem tistim brezposelnim, ki si želijo v krizi iskati novih priložnosti. Ukrepi, ki jih obsega zgoraj omenjeni katalog, se nanašajo na svetovanje in pomoč pri iskanju zaposlitve, usposabljanje ter izobraževanje, spodbujanje zaposlovanja, pa tudi samozaposlovanja in na program, ki spodbuja povečanje socialne vključenosti. Zelo pomemben je tudi Vodnik po pravicah iz delovnega razmerja, ki vsebuje vse pomembnejše odgovore v zvezi z vprašanji iz delovnih razmerij. Nanj se lahko opirajo tako vsi zaposleni kakor tudi iskalci zaposlitev.

- Zagotavljanje socialne varnosti v okviru že obstoječega sistema socialne varnosti

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve bo zagotovilo ustrezna sredstva za transferje, namenjene nadomestilu za čas brezposelnosti, denarni socialni pomoči, varstvenemu dodatku in družinski pokojnini. Na Ministrstvu, pristojnem za socialne zadeve, so tudi pripravili analizo tako imenovanega minimalnega dohodka, ki se kot kriterij za pridobitev pravic uporablja v različnih zakonih. S pomočjo omenjene analize bodo v prihodnosti pristopili k spremembah nekaterih zakonov oziroma censusov.

- Sofinanciranje usposabljanja in izobraževanje zaposlenih in brezposelnih ter mladih (absolventov), ki šele vstopajo na trg dela

Mladim naj bi se omogočilo usposabljanje na delovnem mestu, in sicer za področje, na katerem študirajo. Ta ukrep je namenjen predvsem malim podjetjem, ki so uvedla krajši delovni čas in ki bodo imela prednost pri pridobivanju sredstev. Sredstva pa so zagotovljena v okviru ukrepov aktivne politike zaposlovanja.

- Prezaposlovanje delavcev na perspektivna delovna mesta ter samozaposlovanje

Zagotovljena sredstva v okviru nove sheme de minimis bodo zagotovljena za usposabljanje zaposlenih z namenom pridobitve novih znanj in kompetenc in s tem fleksibilnosti na trgu. V okviru tega ukrepa bo del sredstev namenjen tudi programom prestrukturiranja podjetjem.

- Podpora razvojnim projektom, kot je na primer socialno podjetništvo

Omenjeni ukrep ima predvsem ta cilj, da z javnim razpisom zagotovi podporo pilotskim projektom socialnega podjetništva ter hkrati zagotovi razvoj sistemske podpore socialnemu podjetništvu v Sloveniji. Na ta način naj bi se povečale možnosti za zaposlovanje skupin težje zaposljivih ljudi, preprečevala socialna izključenost in prispevalo k razvoju novih storitev.

- Delno povračilo nadomestila plače med začasnim čakanjem na delo

Zakon o delnem povračilu nadomestila plače je uvedel institut začasnega čakanja na delo. Ta zakon ima predvsem to nalogo, da ohrani čim večje število delovnih mest v razmerah svetovne gospodarske krize, tako da se čim več ljudi ohrani v obstoječih delovnih razmerjih. Nadomestilo za čas čakanja na delo pa ne sme biti nižje od minimalne plače.

- Jamstvena shema za fizične osebe

Z Zakonom o jamstveni shemi Republike Slovenije za fizične osebe želi Vlada Republike Slovenije omogočiti najem kredita tistim prebivalcem, ki sta jih gospodarska in finančna kriza najbolj prizadeli. Z omenjeno shemo, ki bo veljala do konca leta 2010, naj bi zaposlenim za določen čas, tistim, ki prvič rešujejo stanovanjski problem, in mladim družinam, pa tudi brezposelnim, ki so brez zaposlitve ostali po prvem oktobru 2008, olajšali dostop do bančnih kreditov.

5.3.2 Ukrepi, namenjeni gospodarstvu

- Zvišanje olajšave za investiranje v opremo in neopredmetena sredstva

Novela Zakona o davku od dohodkov pravnih oseb določa višjo olajšavo za investiranje v opremo in neopredmetena sredstva. Tako bodo lahko po novem zavezanci olajšavo uveljavljali tudi za nazaj. Odpravljen je tudi pogoj glede dveh zaposlenih, kar pomeni, da bodo tudi zavezanci, ki sicer nimajo nobenega zaposlenega v obdobju vlaganja, lahko uveljavljali navedeno olajšavo.

- Dodatne olajšave na področju vlaganj v prevozna sredstva

Predlog zakona o spremembi Zakona o dohodnini določa dodatne olajšave na področju vlaganj v prevozna sredstva. Predlog zakona bo najverjetneje sestavni del zakonodajnih ukrepov ob rebalansu proračuna.

- Povišanje zneska trošarin za energente

Uredba o določitvi zneska trošarin za energente prinaša spremembe glede povišanj trošarin za deset centov pri litru bencina oziroma plinskega olja. S tem so bila v državnem proračunu zagotovljena dodatna sredstva za izvajanje ukrepov za blažitev posledic finančne krize.

- Subvencioniranje polnega delovnega časa ob zagotavljanju dela za krajši delovni čas

Ta instrument omogoča delavcem polno delovno dobo, istočasno pa tudi zmanjšuje stroške plač v času krize. Vendar pa se subvencija podeli le, če delodajalec izpolnjuje za to določene pogoje. Ta ukrep pa bo učinkovit v tistih panogah, ki so delovno intenzivne in v katerih bi prehod delavcev v brezposelnost pomenil velik problem zaradi njihove starosti in izobrazbe.

- Znižanje sejin in nagrad v javnih podjetjih in drugih gospodarskih družbah, ki so v delni ali celotni neposredni ali posredni lasti Republike Slovenije

Vlada Republike Slovenije je sklenila, da se sejnine članom nadzornih svetov in zunanjim članom upravnih odborov do konca decembra 2010 ustrezno znižajo. Ravno tako se v tem času naj ne bi izvajala njihova udeležba pri izplačilu dobička.

- Sofinanciranje nakupa nove tehnološke opreme

Na javnem razpisu za leto 2009 je Ministrstvo za gospodarstvo povečalo obseg sredstev za več kot šestnajst milijonov evrov in na ta način omogočilo, da bo sredstva za sofinanciranje prejelo več kot dvesto podjetij. Novosti pa so predvsem naslednje:

- podjetniki bodo z investicijo lahko začeli že od prijave na javni razpis,
- spremenjena pravila za ocenjevanje prijavljenih ukrepov,
- poenostavljeni sistemi kontrole in prijave na razpis.

- Garancije za zavarovanje bančnih kreditov s subvencionirano obrestno mero

Kreditni so lahko zavarovani do 80 odstotkov. Novost so predvsem krediti za obratna sredstva, pri čemer bo njihova višina omejena na dvesto tisoč evrov. Na ta razpis se bodo lahko prijavi tudi podjetniki začetniki, kar do zdaj ni bilo mogoče.

- Sofinanciranje razvojno - investicijskih projektov

Cilj zapisanega ukrepa je predvsem razvoj novih storitev in izdelkov z visoko dodano vrednostjo. Prijaviti pa se morajo skupine podjetij in razvojno - raziskovalne institucije.

- Družba tveganega kapitala

Je na novo ustanovljena družba, katere sredstva bodo namenjena investicijam v nova podjetja in v podjetja s potencialom hitre rasti.

- Povečanje sredstev za spodbujanje tehnološkega razvoja in raziskovalno-razvojnih projektov v podjetjih

V letošnjem letu se že izvaja razpis za strateško raziskovalno - razvojne projekte, v okviru katerega so podjetjem na voljo sredstva za okrepitev vlaganj v tista področja,

v katerih vidijo svoje možnosti za delovanje. Tako se podpre tista podjetja, ki delujejo na področjih, ki so pri nas slabo razvita.

- Informacije in aktivnosti Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje in delodajalce

V okviru teh aktivnosti sta bila objavljena dva nova javna razpisa, ki spodbujata zaposlovanje težje zaposljivih brezposelnih oseb in zaposlovanje za krajši delovni čas.

- Individualna poroštva države za zadolževanje podjetij

Namen zapisanega ukrepa je zagotovitev pomoči podjetjem pri pridobivanju kreditov v času zmanjšanja likvidnosti finančnega trga.

- Pomoč omejene vrednosti

Ta ukrep je eden izmed tistih, ki vplivajo na sposobnost normalnega delovanja podjetij. Gre za državno pomoč podjetjem, ki ne presega petsto tisoč evrov za obdobje do konca meseca decembra 2010. Med drugim ta ukrep spodbuja dodatno vlaganje v usposabljanje zaposlenih za povečanje konkurenčnosti podjetij in posameznikov na trgu dela.

- Sofinanciranje vlaganj v strateške projekte s področij čiste in tehnološko napredne industrije

Gre za finančno pomoč strateškim podjetjem na prioritetnih področjih čiste in tehnološko napredne industrije z namenom zagotovitve ugodnih kreditov podjetjem za nadaljnja vlaganja v raziskave in razvoj. Na ta način naj bi podjetja ohranjala in tudi izboljšala svoj konkurenčni položaj na globalnem trgu.

5.3.3 Ukrepi, namenjeni finančnemu sektorju

- Posojila kreditnim institucijam, zavarovalnicam, pozavarovalnicam in pokojninskim družbam

Omenjeni ukrep odobritve posojila sprejme Vlada Republike Slovenije na osnovi mnenja nadzorne institucije, pri čemer so natančno določeni postopki in kriteriji za odobritev posojil kreditnim institucijam in zavarovalnicam.

- Izdajanje poroštev Republike Slovenije

Namen izdajanja poroštev je omejevanje učinkov svetovne finančne krize in ohranitev stabilnosti domačega finančnega sistema. Zapisano poroštvo lahko pridobijo tiste banke, ki zaradi učinkov svetovne finančne krize same ne zmorejo izpeljati transakcij zadolžitev na finančnem ali medbančnem trgu. Kreditne institucije morajo na ta način pridobljena sredstva uporabiti izključno za spodbujanje gospodarske aktivnosti in za zagotovitev ustrezne kreditne podpore tako gospodarstvu kot prebivalstvu.

- Izdaja nove referenčne obveznice

V februarju 2009 je bila izdana nova referenčna obveznica, ki naj bi pospešila kreditno aktivnost bank, ki je v času finančne krize zastala. Premagovanju tega problema bodo namenjena sredstva od prodaje obveznice.

- Jamstvena shema bankam za splošno kreditiranje

Cilj zapisanega ukrepa je izboljšanje ponudbe kreditov podjetjem, in sicer prek zmanjšanja kreditnih tveganj bank do višine ene milijarde evrov. Vsaka banka pa ima možnost oblikovati seznam kreditov, ki izpolnjujejo predpisane pogoje, in zanj pridobiti skupno jamstvo.

- Dokapitalizacija slovenske izvozne in razvojne (v nadaljevanju: SID) banke

V načrtu je dokapitalizacija SID banke na 300 milijonov evrov. Povečanje kapitala omenjene banke naj bi prispevalo k dolgoročni vzdržnosti poslovanja banke, saj je kapitalsko močna razvojna banka lahko v takih razmerah pomembno orodje ekonomske in tudi socialne politike.

5.3.4 Ukrepi, namenjeni javnemu sektorju

- Načrt ukrepov v javnem sektorju

Vlada Republike Slovenije je sprejela načrt ukrepov v javnem sektorju in se seznanila z izhodišči za prilagoditev finančnih načrtov subjektov javnega sektorja za leto 2009.

- Energetska sanacija objektov v javni lasti

Namen tega ukrepa je znižanje materialnih stroškov za energijo, pospešitev javnih investicij ter ožvitev gradbene dejavnosti. Med drugim ima ta ukrep tudi ta cilj, da spodbuja trajnostno rabo energije s podporo zavezam, ki izhajajo iz podnebno energetskega svežnja.

- Širokopasovne povezave za javne ustanove

Do konca leta 2010 naj bi se individualnim uporabnikom in javnim ustanovam omogočilo hitrejši prenos podatkov. Ukrep je usmerjen predvsem v izgradnjo manjkajočih delov že obstoječe infrastrukture ter optičnim povezavam do končnega uporabnika.

- Varčevalni ukrepi

Sprejetje varčevalnih ukrepov in njihova uresničitev bosta omogočila, da se v Rebalansu državnega proračuna za leto 2009 finančno podpre večjo investicijsko porabo ter pospešeno črpanje sredstev Evropske unije in ukrepe, ki pomagajo blažiti posledice finančne in gospodarske krize.

5.3.5 Ukrepi, namenjeni za izboljšanje črpanja evropskih sredstev

- Izboljšanje koriščenja sredstev kohezijskih politik

Vlada Republike Slovenije je sprejela deset sklepov, ki so usmerjeni v povečanje učinkovitosti koriščenja sredstev kohezijskih politik in ki lahko prispevajo k blaženju posledic gospodarske in finančne krize. Še zlasti pomemben je sklep, ki nalaga Službi Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko ter Ministrstvu za finance, da vsaj enkrat na četrletje pregledata realizacijo načrtovanih aktivnosti.

5.4 PROGRAMI ZA POSPEŠEVANJE ZAPOSLOVANJA V SLOVENIJI

5.4.1 Strategija varstva starejših do leta 2010 - solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva

Omenjena strategija vsebuje odgovore na evropska vprašanja in zahteve po skrbi za novo povezanost med različnimi skupinami prebivalstva. Osnovna naloga, ki ji sledi strategija varstva starejših, je uskladitev in povezanost dela pristojnih vladnih resorjev z gospodarstvom na ta način, da se poveča solidarnost in kakovost medčloveškega sožitja med vsemi generacijami. Je usmeritev Republike Slovenije, da bi zagotovila pogoje za ohranitev solidarnosti in kakovostnega medčloveškega sožitja med tretjo, srednjo in mlado generacijo in za kakovostno staranje in oskrbo naglo rastočega deleža tretje generacije. Za to področje je v Evropi še zlasti pomembna Zelena knjiga Sveta Evropske unije iz leta 2005. Omenjeni dokument združuje naslednje štiri sklope, ki so pomembni za skladen razvoj ter ne nazadnje za solidarnost celotnega prebivalstva:

- naglo naraščanje števila starejših ljudi,
- primanjkljaj pri rodnosti evropskega prebivalstva,
- problem vključevanja mladine na trg dela,
- izključevanje srednje in tretje generacije iz delovnega procesa.

V današnjem času imajo mlada, srednja in tretja generacija med seboj tako malo stikov, da se pogosto dogaja, da druga druge niti ne poznajo, zato vladajo med njimi številni predsodki in stereotipna gledanja, pa tudi nestrpnost. Še do nedavnega je bila starejša generacija glavni vir informacij, znanj in različnih veščin za vsakdanje delo, danes pa se dogaja, da omenjena skupina generacije le stežka sledi vsem novostim in bliskovitemu tehničnemu razvoju. Starost je dandanes postala tabu tema, obdana s številnimi predsodki. Namesto da bi si generacije med seboj pomagale, si gradijo vsaka okoli sebe visok zid in pogostokrat novosti in pomoč zavračajo.

5.4.2 Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006 - 2010

Poglavitna naloga socialne varnosti države in lokalnih skupnosti ostaja v letu 2010 ustvarjanje takih pogojev, ki tako posameznikom kakor tudi drugim organizacijam omogočajo uresničevanje njihovih razvojnih možnosti. Resolucija govori tudi o tem, da ko si posamezniki zaradi delovanja zunanjih in notranjih dejavnikov ne morejo sami zagotoviti socialne varnosti oziroma blaginje, so upravičeni do pomoči. Hkrati pa omenjena resolucija še poudarja, da je za socialno varnost pravzaprav odgovoren vsak sam. Socialna pravičnost in solidarnost, zagotavljanje človekovega dostojanstva ter odgovornost posameznika za zagotavljanje lastne socialne varnosti so torej tista načela, ki predstavljajo podlago za izvajanje sistema socialne varnosti. Glavni nameni programov, storitev in prejemkov, ki se zagotavljajo v okviru sistema socialnega varstva, pa so:

- preprečevanje revščine,
- povečevanje socialne vključenosti,
- zagotavljanje enakih možnosti tako za ženske kot za moške,
- zagotavljanje temeljne socialne varnosti.

5.4.3 Program boja proti revščini in socialni izključenosti

Namen zgoraj zapisanega programa je predvsem ustrezno povezovanje ukrepov in programov socialnega varstva ter njihova uskladitev in morebitna nadgradnja. Zavedati se moramo, da socialne izključenosti in revščine kot take ni možno popolnoma odpraviti. Pomembno pa je, da se z različnimi ukrepi in aktivnostmi preprečuje, da ne prihaja do dolgotrajne izključenosti posameznikov ter revščine. A kljub vsemu brezposelnost še vedno ostaja zelo visoka. V najrazličnejših medijih lahko zasledimo zaskrbljujoče podatke o številnih brezposelnih pri nas ter beremo zgodbe, kako preživeti z štiristo evri mesečno. Upoštevajoč številne analize, ki so jih posamezna ministrstva opravila pri pripravi tega programa, je za današnje razmere pomembno zlasti sledeče:

- povečati višino socialnovarstvenih dajatev tistim, ki si sami ne morejo zagotoviti osnovnega preživetja,
- povečati število ljudi z ustrezno izobrazbo ter zmanjšati osip pri izobraževanju,
- povečati ponudbo tako socialnih kakor tudi neprofitnih stanovanj in uvesti subvencioniranje najemnin za vse tiste, ki teh stroškov ne zmorejo plačevati,
- prebivalcem omogočiti take možnosti za zaposlitev, ki jim bomo zagotovile socialno varnost.

Danes veliko sodobnega sveta na žalost živi v revščini, medtem ko se peščica ljudi ponaša s pretirano blaginjo na drugi strani. Dejstvo je, da se kljub napredku na posameznih področjih ekonomskega in socialnega razvoja ter ne nazadnje večjemu spoštovanju človekovih pravic bolj kot kdajkoli prej večja število ljudi, ki trpijo za lakoto in drugimi podobnimi pomanjkanji.

5.5 PREGLED FINANČNIH SREDSTEV ZA DELOVANJE SOCIALNE DEJAVNOSTI

5.5.1 Oris bilance prihodkov in odhodkov za področje sociale po predlogu proračuna Republike Slovenije za leto 2009

Tabela 5: Bilanca prihodkov in odhodkov za področje socialnih dejavnosti po predlogu proračuna Republike Slovenije za leto 2009

	Predlog sprememb proračuna 2008	Predlog proračuna 2009
SKUPAJ PRIHODKI	8.634.786.186	8.986.762.000
TEKOČI PRIHODKI (davčni + nedavčni)	7.804.896.308	8.079.218.034
DAVČNI PRIHODKI	7.324.383.201	7.669.825.396
PRISPEVKI ZA SOCIALNO VARNOST	52.497.581	55.866.954
Prispevki zaposlenih	29.406.636	31.293.997
Prispevki delodajalcev	19.443.437	20.691.346
Prispevki samozaposlenih	2.743.556	2.919.642
Ostali prispevki za socialno varnost	903.952	961.969
TRANSFERNI PRIHODKI	553.210	568.700
Prejeta sredstva iz skladov socialnega zavarovanja	16.172	16.625
SKUPAJ ODHODKI	8.865.216.441	9.112.167.385
TEKOČI ODHODKI	2.480.662.694	2.530.389.507
PRISPEVKI DELODAJALCEV ZA SOCIALNO VARNOST	165.793.193	166.234.532
Prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje	95.313.925	95.491.847
Prispevek za zdravstveno zavarovanje	54.046.847	54.417.194
Prispevek za zaposlovanje	627.260	616.264
Prispevek za starševsko varstvo	855.053	717.282
Premije kolektivnega dodatnega pokojninskega zavarovanja na podlagi ZKDPZJU*	14.950.108	14.991.945
TRANSFERI POSAMEZNIKOM IN GOSPODINJSTVOM	1.012.686.093	1.035.165.695
Transferi nezaposlenim	113.794.312	108.241.248
Družinski prejemki in starševska nadomestila	498.448.968	511.292.604
Transferi za zagotavljanje socialne varnosti	149.349.384	148.996.056
Drugi transferi posameznikom	61.814.530	65.739.936
DRUGI TEKOČI DOMAČI TRANSFERI	3.059.113.783	3.231.086.616
Tekoči transferi v sklade socialnega zavarovanja	1.203.923.581	1.281.361.785
PRORAČUNSKI PRIMANJKLJAJ	-230.430.255	-125.405.385

* Zakon o kolektivnem dodatnem pokojninskem zavarovanju za javne uslužbenke

Vir: Ministrstvo za finance, 2009

Prihodki državnega proračuna za pripravo proračuna v letu 2009 temeljijo na oceni davčnih osnov oziroma ocenjeni realizaciji za leto 2008. V predlogu proračuna Republike Slovenije za leto 2009 je skupaj načrtovanih 8.986.762.000 evrov prihodkov, pri čemer je največ sredstev namenjenih davčnim prihodkom, med katere uvrščamo tudi prispevke za socialno varnost. Največ finančnih sredstev je namenjenih prispevkom zaposlenih, sledijo jim prispevki delodajalcev. Delež davčnih prihodkov je bil v prejšnjem letu (2008) nižji, v letu 2009 pa naj bi se po predvidevanjih še znižal, kar je predvsem posledica ukinitve davka na izplačane plače. Iz drugih javnofinančnih institucij (Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije) pa je v letu 2009 predvidenih 568.700 evrov transferov v državni proračun. Pri prihodkih nasploh pa je mogoče opaziti povečanje finančnih sredstev v prejšnjem letu (2009) za 351.975.814 evrov.

Skupni odhodki so se v predlogu proračuna za leto 2009 močno povečali in sicer za 246.950.944 evrov, pri čemer so se povečali tudi tekoči odhodki. Najmanj so se v letu 2009 povečali prispevki za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, medtem ko so se najbolj zmanjšala sredstva, namenjena prispevkom za starševsko varstvo. Nadalje so se transferi posameznikom in gospodinjstvom po predlogu proračuna za leto 2009 skupno povečali za 22.479.602 evrov. Nekoliko so se povečala tudi sredstva, ki so namenjena družinskim prejemkom in starševskim nadomestilom. Za druge transfere posameznikom pa je po predlogu proračuna za leto 2009 namenjenih nekaj več kot 65 milijonov evrov. Odhodki državnega proračuna se v letu 2009 v primerjavi s predlogom sprememb proračuna za leto 2008 zvišujejo za nekaj več kot 246 milijonov evrov.

5.5.2 Projekcije Republike Slovenije za področje sociale v letih 2010 in 2011 po razvojnih politikah, programih in podprogramih

Tabela 6: Načrtovani odhodki proračuna Republike Slovenije po razvojnih politikah, programih in podprogramih za leti 2010 in 2011 na področju sociale

	Projekcije 2010	Projekcije 2011
Trg dela	499.322.961	383.406.450
Aktivna politika zaposlovanja	235.647.165	150.522.778
Programi usposabljanja	64.671.538	50.425.393
Spodbude za zaposlovanje	124.583.529	46.576.947
Neposredno kreiranje delovnih mest	26.268.298	35.451.447
Podpora brezposelnim osebam za spodbujanje podjetništva	14.200.000	12.200.001
Podpora zaposlovanju in delovna rehabilitacija invalidov in težje zaposljivih	5.923.800	5.868.990
Pasivna politika zaposlovanja	218.960.072	188.026.377
Nadomestila brezposelnim	218.960.072	188.026.377
Urejanje sistema, podporne dejavnosti in administracija na področju trga dela	44.715.724	44.857.295
Socialna varnost in zdravstveno varstvo	2.560.853.631	2.555.297.058
Socialno varstvo	389.136.612	387.922.699
Socialne pomoči, varstveni dodatki in drugi transferi za zagotavljanje socialne varnosti	272.514.187	268.877.740
Bolniška nadomestila in drugi socialni transferi za obolele	1.394.666	1.309.047
Socialnovarstvene storitve in izenačevanje možnosti za invalide	95.273.556	97.158.776
Programi socialnega varstva	19.954.203	20.577.136
Varstvo otrok in družine	695.550.816	707.976.962
Družinski prejemki in starševska nadomestila	685.859.598	698.205.422
Drugi programi v pomoč družini	2.497.644	2.524.616
Rejništvo	7.193.574	7.246.924
Pokojninsko in invalidsko varstvo	1.372.250.338	1.349.449.435
Pokojnine	1.372.250.338	1.349.449.435
Nadomestila zaradi invalidnosti	0	0
Zdravstveno varstvo	42.918.957	49.433.651
Primarno zdravstvo	49.433.651	1.453.041
Bolnišnično zdravstvo	28.582.614	35.026.837
Oskrba z zdravili in medicinsko-tehničnimi pripomočki	4.023.295	4.088.651
Javno zdravje in drugi programi na področju zdravstva	8.983.958	8.865.122
Urejanje sistema, podporne dejavnosti in administracija na področju socialne varnosti in zdravstvenega varstva	60.996.908	60.514.311

Vir: Ministrstvo za finance, 2010 in 2011

V tabeli 6 so prikazani vsi pomembnejši odhodki socialne dejavnosti po različnih programih za leti 2010 in 2011. Omenjena tabela vsebuje tri glavne sklope področij socialnih dejavnosti, za katere so tudi narejene projekcije odhodkov za naslednji dve leti:

1. trg dela,
2. socialna varnost in zdravstveno varstvo,
3. urejanje sistema in administracija za področje socialne varnosti.

Na področju trga dela lahko že takoj opazimo, da so za to področje odhodki v letu 2011 bistveno nižji kakor v letu poprej. Nižji so za kar 115.916.511 evrov. Nižji odhodki v letu 2011 so napovedani tudi pri aktivni politiki zaposlovanja. Za nižjo brezposelnost in s tem posledično večjo učinkovitost celotnega gospodarstva so zelo pomembna zlasti nova delovna mesta ter njihova trajna ohranitev. Za ta znašajo odhodki v letošnjem letu (2010) nekaj več kot 26 milijonov evrov. Za podporo zaposlovanju ter težje zaposljivih oseb so v prihodnjem letu predvideni odhodki v višini skoraj 6 milijonov evrov. Zanimive podatke nam ponujajo pasivna politika zaposlovanja ter nadomestila za brezposelne. Odhodki teh dveh programov s področja sociale se namreč po podatkih, ki jih lahko zasledimo na Ministrstvu za finance, že od leta 2005 ne spreminjajo. Za administracijo na trgu dela ter njene podporne naloge se odhodki za obe leti (2010 in 2011) bistveno ne razlikujejo.

V drugem sklopu, ki zajema tako socialno varnost kot zdravstveno varstvo, lahko največ finančnih sredstev v obliki odhodkov za leti 2010 in 2011 opazimo iz naslova pokojninskega in invalidskega varstva. Najmanjši delež odhodkov oziroma nič za obe leti pa je predvidenih pri nadomestilih zaradi invalidnosti. Nekoliko manj odhodkov kot na ostalih področjih je moč opaziti tudi pri rejniški dejavnosti. Osnovna, temeljna celica naše družbe je družina. Kot celoto jo je potrebno spoštovati in vzdrževati. Za varstvo otrok in družine načrtujejo, da se bodo odhodki v letu 2011 nekoliko povečali. Tudi za bolnišnično zdravstvo naj bi se odhodki v letu, ki prihaja (2011), povečali za 6.444.223 evrov.

Za administrativne zadeve na področju socialne varnosti in zdravstvenega varstva ter njihove podporne aktivnosti so v letu 2011 odhodki za omenjeno dejavnost nižji za 482.597 evrov.

5.6 POMEN KOLEKTIVNIH POGODB ZA PODROČJE SOCIALE

»Kolektivna pogodba se je kot način urejanja razmerij med delavci in delodajalci uveljavila sredi preteklega stoletja. Najprej so na tak način urejali medsebojne odnose delavci in lastnik v posameznem podjetju, posledica dobrih rezultatov takega sporazumevanja in prakse pa je bila, da so se začele kolektivne pogodbe uporabljati tudi širše in na višjih ravneh. Pri tem pa je treba povedati, da v različnih industrijskih državah, v katerih so priznali in ponekod tudi zakonsko uredili kolektivno dogovarjanje, vendar obstajajo razlike tako glede ravni sklepanja kot glede subjektov sklepanja kolektivnih pogodb, pa tudi glede njihove vsebine« (Belopavlovič, 2008,

str. 51). Ravni sklepanja kolektivnih pogodb po Evropi pa so zelo različne. V osnovi lahko pogodbe razdelimo na pet poglavitnih vrst:

- splošne kolektivne pogodbe, ki se sklenejo bodisi na državni ali nacionalni ravni,
- podjetniške pogodbe, ki jih sklenejo delavci in delodajalec na ravni podjetja ali pa tudi zavoda,
- kolektivne pogodbe, ki se običajno sklenejo tudi za ožja območja, kot je na primer občina,
- panožne pogodbe, ki jih uporabljajo zaposleni v določenih dejavnostih,
- strokovne in poklicne pogodbe, ki pa velikokrat v praksi niso zelo razširjene.

Za področje sociale ima velik pomen kolektivna pogodba za dejavnost zdravstva in socialnega varstva Slovenije. Omenjena kolektivna pogodba se uporablja za vse zavode in delodajalce, ki se ukvarjajo z dejavnostjo zdravstva ter socialnega varstva. V njej so zapisani vsi glavni členi, ki opisujejo pravice in obveznosti delavcev, ki so zaposleni na področju socialnega varstva, opis njihovih delovnih mest, razporejanje letnega dopusta, do katerega so delavci upravičeni, kriterije za določitev njihovih plač, opis raznih dodatkov, ki jih delavci lahko prejmejo, in druge naloge, ki jih morajo delavci izpolnjevati v skladu z zapisano kolektivno pogodbo. Kolektivna pogodba se lahko sklene za določen ali nedoločen čas. Stranke v kolektivnih pogodbah so na eni strani sindikat ali sindikati, na drugi strani pa delodajalec ali delodajalci. Sindikat deluje trajno. Ima ustrezno moč pritiska na delodajalca na način, da lahko sklepa kolektivne pogodbe in se sporazumeva z delodajalci. Glavni namen kolektivne pogodbe na področju socialne dejavnosti kakor tudi vseh drugih kolektivnih pogodb je, da pride do pogajanj in sporazuma. Je torej izraz volje in soglasja strank.

Kolektivna pogodba za dejavnost zdravstva in socialnega varstva Slovenije ima predvsem to lastnost, ki delodajalcu nalaga, da poskrbi za naslednje obveznosti do zaposlenih:

- delavcu je dolžan zagotavljati delo, plačo ali nadomestilo, za katerega sta se stranki dogovorili v pogodbi o zaposlitvi,
- ravno tako mu je dolžan zagotoviti vsa potrebna sredstva ter delovni material, da lahko nato nemoteno opravlja svoje delo,
- zagotavljati mu mora pogoje za varnost in zdravje pri delu v skladu s predpisi o varnosti in zdravju pri delu,
- varovati mora delavčevo osebnost ter jo ščititi,
- zagotoviti mu mora takšno delovno okolje, v katerem ni izpostavljen ravnanju spolne narave,
- varovati mora osebne podatke in jih uporabiti le v primeru, če je to potrebno zaradi uresničevanja pravic in obveznosti iz delovnega razmerja.

Organ upravljanja ter direktorji morajo med drugim zagotoviti zaposlenim obveščanje o vseh zadevah, ki vplivajo na socialno-ekonomski položaj delavcev. Se pravi, da morajo delavce obveščati o položaju zavoda, razvojnih ciljih zavoda, letnem

obračunu, letnih programih dela in poslovanja ter o podobnih drugih dejavnostih, ki se odvijajo znotraj posameznih organizacij.

5.7 SLOVENSKE PLAČE IN NJIHOVA DAVČNA OBREMENITEV

V okviru Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj (v nadaljevanju: OECD) nastaja sedaj že tradicionalna vsakoletna raziskava o davčni obremenitvi plač, ki pomeni mednarodni standard za ugotavljanje davčne obremenitve plač. Zapisana organizacija je razvila standardno metodologijo za izračunavanje velikosti davčnega bremena glede na višino bruto plače. Le-te pa so razvrščene v tri skupine:

- bruto plača v višini 67 odstotkov povprečne bruto plače (NIŽJI DAVČNI RAZRED),
- bruto plača v višini 100 odstotkov povprečne bruto plače (SREDNJI DAVČNI RAZRED)
- bruto plača v višini 167 odstotkov povprečne bruto plače (VIŠJI DAVČNI RAZRED).

Nadalje zgoraj omenjena organizacija izračunava za vse tri naštetih davčne razrede velikost davčnega bremena v stroških dela, ki je najpomembnejše merilo mednarodne davčne konkurenčnosti držav. Gre za tako imenovani davčni primež, ki nam pove, kolikšen je skupni odstotni delež dohodnine ter delodajalčevih in delojemalčevih socialnih prispevkov. Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj pri izračunavanju davčnega bremena plač upošteva tudi različen socialni status zaposlenega, od katerega je odvisna velikost davčnih olajšav in socialnih transferjev, ki določajo dejansko velikost davčne obremenitve plač.

Slovenija se po velikosti davčnega primeža uvršča v zgornjo tretjino držav OECD, po stopnji brezposelnosti pa v njihovo sredino. Analiza učinkov davčne reforme, ki temelji na mednarodno primerljivi metodologiji OECD, kaže, da je davčna reforma po letu 2006 zmanjšala davčni primež v vseh treh davčnih razredih. Z odpravo davka na izplačane plače pa se je davčni primež še dodatno zmanjšal. Po podatkih OECD je davčna obremenitev slovenskih plač pri vseh proučevanih tipih res nad povprečjem držav OECD, toda nikakor pa niso slovenske plače najbolj obremenjene, kakor lahko preberemo na spletnih straneh Ministrstva za finance. A kakorkoli že, dejstvo je, da so davki pomembno ekonomsko in politično vprašanje, ki se ga ne sme zanemariti.

V tabeli 7, ki se nahaja na naslednji strani, so predstavljeni podatki o najnižjih bruto plačah v Sloveniji po različnih dejavnostih za leta 2008, 2009 in 2010.

Tabela 7: Primerjava najnižjih osnovnih bruto plač po dejavnostih zasebnega sektorja za leta 2008, 2009 in 2010

feb.08									
Tarifni razred*	I	II	III	IV/1	V/1	VI/1	VII/1	VIII	IX
Dejavnost									
Kmetijstvo	403,46	439,40	486,13	536,44	601,13	708,95	798,80	942,56	1.122,26
Gozdarstvo	537,75	544,30	555,20	577,00	646,14	761,36	857,46	1.016,01	1.214,18
Tekstil	337,73	368,48	408,46	451,51	506,86	599,10	675,97	798,98	952,72
Kemična	348,43	387,91	430,43	481,27	542,27	610,06	742,23	938,81	1.057,42
Elektro	412,13	454,11	499,50	569,40	621,83	726,66	848,99	971,30	1.146,04
Gradbena	376,00	408,00	453,00	501,00	593,00	664,00	788,00	1.056,00	1.226,00
Trgovina	376,90	410,22	453,51	500,14	560,08	660	791,51	-	-
Gostinska	404,55	439,91	485,67	535,59	599,04	704,07	792,48	933,92	1.110,72
Cestna	382,46	416,95	461,76	510,05	571,80	682,48	774,70	922,26	1.106,72
Poštna	399,37	459,10	483,69	545,12	599,65	705,05	881,06	926,41	1.102,08
feb.09									
Kmetijstvo	435,00	473,28	525,48	579,42	647,28	765,60	861,30	1.017,90	1.211,04
Gozdarstvo	589,19	596,36	608,30	632,20	707,95	834,18	939,48	1.113,19	1.330,31
Tekstil	394,00	421,71	458,17	503,12	558,07	659,62	744,27	879,69	1.048,97
Kemična	366,18	407,67	452,36	505,79	569,90	641,14	780,05	986,64	1.111,29
Elektro	432,83	502,31	544,00	623,90	693,38	821,92	1.037,30	1.457,66	1.648,73
Gradbena	408,90	445,44	492,42	548,10	647,28	723,84	857,82	1.150,14	1.336,32
Trgovina	407,92	443,97	490,84	541,30	606,17	714,32	856,64	-	-
Gostinska	426,80	464,11	512,38	565,05	631,99	742,79	836,07	985,29	1.171,81
Cestna	405,41	441,97	489,47	540,65	606,11	723,43	821,18	977,60	1.173,12
Poštna	443,70	508,08	534,18	602,04	661,20	774,30	1.014,42	1.104,90	1.202,34
jan.10									
Kmetijstvo	445,44	483,72	537,66	593,34	662,94	783,00	880,44	1.040,52	1.238,88
Gozdarstvo	589,19	596,36	608,30	632,20	707,95	834,18	939,48	1.113,19	1.330,31
Tekstil	401,49	429,72	466,88	512,68	568,67	672,15	758,41	896,40	1.068,90
Kemična	366,18	407,67	452,36	505,79	569,90	641,14	780,05	986,64	1.111,29
Elektro	432,83	502,31	544,00	623,90	693,38	821,92	1.037,30	1.457,66	1.648,73
Gradbena	408,00	443,00	491,00	544,00	643,00	720,00	854,00	1.145,00	1.329,00
Trgovina	417,3	454,18	502,13	553,75	620,11	730,75	876,34	-	-
Gostinska	439,61	478,03	527,76	582,00	650,95	765,08	861,15	1.014,84	1.206,96
Cestna	405,41	441,97	489,47	540,65	606,11	723,43	821,18	977,6	1.173,12
Poštna	445,44	509,82	535,92	603,78	662,94	777,78	1.017,90	1.108,38	1.205,82

***Zaradi pomanjkanja podatkov o višini plač so bili izpuščeni naslednji tarifni razredi: IV/2, V/2, VI/2, VII/2, VII/3.**

Vir: Gospodarska zbornica Slovenije, 2008, 2009 in 2010

Na splošno lahko opazimo, da najnižji bruto zneski prevladujejo v tekstilni industriji, pa tudi kemični. Ti dve dejavnosti sta tudi najpogostejša tema, ki jo je javnost v zadnjem času, predvsem pa v času gospodarske krize, največ omenjala. Na začetku leta 2008 je znašala najnižja plača delavke v prvem tarifnem razredu nekaj čez 330 evrov ravno v tekstilni industriji. Tako v letu 2009 kakor tudi januarja letošnjega leta (2010) se je sicer plača v omenjeni industriji zvišala, toda še vedno v znesku, ki kaže bedo obubožanih delavk v tej dejavnosti. Nizke plače imajo tudi v gradbeni industriji. Človek bi pričakoval, da je ravno v gradnji nepremičnin nekoliko boljša prihodnost, toda očitno temu ni tako. Še pred dvema letoma je delavec v omenjeni dejavnosti dobil le za dobrih 39 evrov več plače kot delavka v tekstilni industriji. Danes najnižja plača delavca, ki na dan dela tudi po 10 ur in več na gradbiščih, znaša natanko 408 evrov. Je pa res, da se zneski v vseh treh letih v zadnjem tarifnem razredu na področju gradbeništva gibljejo med 1.200 in 1.400 evri, medtem, ko za področje tekstilnih dejavnosti lahko beležimo povišanje v omenjenem razredu le v letih 2009 in 2010, pa še to za bore malo. A boljše to kot nič. Popolnoma razumljiva pa je reakcija posameznika, ki so se mu znižali že tako nizki osebni prejemki ali je ostal brez službe, ko sliši o kakšnem visokem dohodku menedžerja ali premoženju lastnika tovarne. Vsem je poznan primer Mure. A dejstvo je, da bodo razlike vedno obstajale in delitev zaposlenih na »te« in »one« ne bo zlahka izginila.

Najvišjo plačo v najnižjem tarifnem razredu pa lahko beležimo na področju gozdarskih dejavnosti. Ta je v vseh letih znašala več kot 500 evrov, a se ta znesek v primerjavi z ostalimi dejavnostmi v omenjenem tarifnem razredu zdi smešen, čeprav je najvišji. Še najbliže mu je znesek plače v okviru poštnih storitev, čeprav je bil le-ta v letu 2008 precej nizek glede na ostali dve leti. Zanimivi so še podatki, ki so zabeleženi v petem tarifnem razredu. V letu 2009 se je plača v tekstilni industriji v tem razredu precej povečala glede na predhodno obdobje leta 2008. Na področju gozdarske dejavnosti lahko opazimo popolnoma enak znesek plače v petem tarifnem razredu tako v letu 2009 kakor v letošnjem letu (2010). Gostinska dejavnost pa skozi vsa tri leta drži nekako enako vsoto v obliki plače v prej omenjenem razredu. V istem razredu je moč zaslediti rahlo povečanje plače tudi pri dejavnosti, povezani s trgovino. Iz zneska 560 evrov, kolikor je znašala plača v letu 2008, se je v letih 2009 in 2010 povečala na nekaj več kot 600 evrov.

Svojo sliko o zabeleženih podatkih si lahko vsak predstavlja tudi iz IX. tarifnega razreda. Po pričakovanjih je zopet znesek v zgoraj zapisanem razredu najmanjši v tekstilni industriji, sledi pa ji kemična industrija. Največjo plačo v IX. razredu opazimo v letih 2009 in 2010 na področju elektroindustrije. Sicer pa lahko v zapisanem tarifnem razredu pri skoraj vseh dejavnostih opazimo vsakoletno povečanje finančnih sredstev v obliki plač.

6 SOCIALNA VARNOST IN ZDRAVJE

6.1 ZAVOD ZA ZDRAVSTVENO ZAVAROVANJE SLOVENIJE

6.1.1 Organizacija in delovanje zavoda

Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije (v nadaljevanju: ZZZS) je javni zavod, zadolžen za izvajanje obveznega zdravstvenega zavarovanja. Le - to zavarovancem zagotavlja uresničevanje pravic do zdravstvenih storitev, zdravil, tehničnih pripomočkov ter do bolniških in drugih denarnih nadomestil. Omenjeni zavod je bil ustanovljen 1. marca leta 1992. Prvi razvojni dokument je bil namenjen predvsem konstituiranju sistema zdravstvenega zavarovanja. V začetku leta 1997 pa je zapisani zavod na osnovi obsežnih analiz pripravil nov razvojni dokument, imenovan »Strateški razvojni program zdravstvenega zavarovanja v Republiki Sloveniji«. Nadalje je bil v letu 2002 sprejet nov strateški razvojni program, imenovan »Tradicija solidarnosti in spremembe po meri zavarovancev«. Glavna značilnost tega programa je bila postavitve zavarovanca v središče razvojnih prizadevanj. Od takrat je ZZZS sprejel še veliko drugih podobnih dokumentov in programov ter izvedel nešteto aktivnosti, ki so pripomogle tako k razvoju samega zavoda kakor tudi k boljšemu razumevanju in pomoči zavarovancev v okviru zdravstvenih storitev, ki jih zapisani zavod omogoča.

»Zavod je teritorialno organiziran tako, da območje Slovenije pokriva deset območnih enot, ki se nadalje delijo v 45 izpostav. Status organa izdajatelja odločb imajo le območne enote, ne pa izpostave oziroma druge notranje organizacijske oblike. Območne enote delujejo v Celju, Kopru, Kranju, Krškem, Ljubljani, Mariboru, Murski Soboti, Novi Gorici, Novem mestu in na Ravnah na Koroškem. Območna enota na prvi in direkcija na drugi stopnji imata naslednje pristojnosti:

- odločata o nadomestilu plače za čas zadržanosti z dela (o pravici do nadomestila kot tudi o višini osnove in pripadajoči stopnji),
- odločata o potnih stroških v zvezi z zdravljenjem,
- odločata o pogrebnini in posmrtnini,
- rešujeta spore glede izbire osebnega zdravnika,
- odločata v sporih glede lastnosti zavarovane osebe,
- drugo po pravilih OZZ« (Jerovšek in Kovač, 2007, str. 220-221).

Poleg direkcije ZZZS in območnih enot pa v zdravstvenih postopkih delujejo in odločajo tudi izvedenski organi, seveda v breme ZZZS. To so zdravniki ter zdravstvene komisije, ki pa so zaradi svoje strokovne oziroma medicinske usposobljenosti najprej izvedenci. Toda treba je omeniti, da za razliko od običajne vloge izvedencev po Zakonu o splošnem upravnem postopku le - ti ne podajo samo mnenja, ampak neposredno odločijo, izdajo odločbo ali pa kakšen drug akt.

Zavod od jeseni leta 2006 dalje načrtuje in izvaja v sodelovanju s partnerji v zdravstvu ter drugimi izvajalci zdravstvenih storitev obsežen projekt uvedbe on-line

sistema ter prenove kartice zdravstvenega zavarovanja. Cilj tega projekta je popolnoma nova kartica, preko katere bo omogočen varen dostop do podatkov.

6.1.2 Obvezno zdravstveno zavarovanje

Obvezno zdravstveno zavarovanje se izvaja po načelih socialne pravičnosti in solidarnosti med zdravimi in bolnimi, starimi in mladimi, bogatimi in revnimi. Obveznega zdravstvenega zavarovanja so deležne tiste osebe, ki izpolnjujejo z zakonom določene pogoje za pridobitev lastnosti zavarovanca ter po njih zavarovani družinski člani in ki so vključene v obvezno zdravstveno zavarovanje. Obvezno zdravstveno zavarovanje pa obsega:

- zavarovanje za primer bolezni in poškodbe izven dela,
- zavarovanje za primer poškodbe pri delu ter poklicne bolezni.

Zakon o zdravstvenem zavarovanju tako z obveznim zdravstvenim zavarovanjem zavarovanim osebam omogoča naslednja plačila in povračila:

- nadomestilo plače med začasno zadržanostjo od dela,
- plačilo zdravstvenih storitev,
- pogrebnino in posmrtnino,
- povračilo potnih stroškov v zvezi z uveljavljanjem zdravstvenih storitev.

Zavarovane osebe pa imajo z obveznim zdravstvenim zavarovanjem zagotovljeno plačilo zdravstvenih storitev v višini 100 odstotkov ter brez morebitnih doplačil v naslednjih najpomembnejših primerih:

- sistematični in drugi preventivni pregledi otrok, učencev, dijakov in študentov do dopolnjenega 26. leta starosti, žensk v zvezi z nosečnostjo in drugih odraslih oseb v skladu s programom, razen nekaterih pregledov, ki jih na podlagi zakona zagotavljajo delodajalci,
- izobraževanje, svetovanje, usposabljanje in pomoč za spreminjanje nezdravega življenjskega sloga,
- zdravljenje in rehabilitacija otrok, ki se redno šolajo,
- zdravstveno varstvo žensk v zvezi s svetovanjem pri načrtovanju družine, kontracepciji, nosečnosti in porodu,
- obvezna cepljenja,
- nujna medicinska pomoč, vključno z nujnimi reševalnimi prevozi,
- zdravljenje in nega na domu, patronažni obiski,
- zdravstveni pregledi za športnike.

Kar nekaj storitev s področja zdravstva pa ne sodi med pravice obveznega zdravstvenega zavarovanja:

- storitve estetskih operacij, razen če so le-te potrebne zaradi posledic poškodb,
- storitve, ki se nanašajo na streznitev ob visokem alkoholnem opoju,
- storitve neobveznega cepljenja,

- storitve ugotavljanja zdravstvenega stanja, ki jih zavarovana oseba uveljavlja zaradi zahtev na drugih področjih,
- stroški prevoza zavarovane osebe iz tujine v domovino,
- storitve alternativne diagnostike, za katere ni dal soglasja minister za zdravje.

6.1.3 Prostovoljno zdravstveno zavarovanje

V osnovi poznamo dve poglavitni obliki prostovoljnih zdravstvenih zavarovanj:

1. prostovoljna zavarovanja za razliko do polne vrednosti zdravstvenih storitev, ki jih obvezno zdravstveno zavarovanje ne krije v celoti - DOPOLNILNA ZDRAVSTVENA ZAVAROVANJA,
2. prostovoljna zavarovanja za večji obseg pravic ali za višji standard storitev, kot je to določeno v obveznem zdravstvenem zavarovanju, ter za dodatne pravice, ki niso zajete v obveznem zavarovanju - DODATNA OZIROMA NADSTANDARDNA ZDRAVSTVENA ZAVAROVANJA.

Nadalje pa poznamo še dve obliki zgoraj omenjenih zavarovanj:

1. za osebe, ki nimajo pravic iz sistema obveznega zdravstvenega zavarovanja - NADOMESTNA ZDRAVSTVENA ZAVAROVANJA,
2. nadstandardno zavarovanje omejitev pri izvajalcih - VZPOREDNA ZDRAVSTVENA ZAVAROVANJA.

Za spodaj naštetih skupine zavarovanih oseb pa razliko med vrednostjo zdravstvenih storitev, ki se krijejo iz obveznega zdravstvenega zavarovanja, ter polno vrednostjo zdravstvenih storitev zagotavlja proračun Republike Slovenije:

- zavarovanci in po njih zavarovani družinski člani, ki nimajo zagotovljenega plačila zdravstvenih storitev v celoti iz obveznega zdravstvenega zavarovanja, če izpolnjujejo pogoje za pridobitev denarne socialne pomoči,
- obsojenci na prestajanju zaporne kazni in priporniki, ki niso zavarovanci iz drugega naslova,
- mladoletniki na prestajanju vzgojnih ukrepov oddaje v prevzgojni dom.

Na podlagi Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju pa prostovoljno zdravstveno zavarovanje izvajajo naslednje tri zavarovalnice:

- Adriatic Slovenica d.d.,
- Triglav zdravstvena zavarovalnica d.d.,
- Vzajemna zdravstvena zavarovalnica d.v.z.

6.2 ZAVOD ZA POKOJNINSKO IN INVALIDSKO ZAVAROVANJE SLOVENIJE

6.2.1 Organizacija in delovanje zavoda

Izvajalec sistema in nosilec pokojninskega in invalidskega zavarovanja v Sloveniji je Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije. Ustanovljen je bil oktobra leta 1992. Prvo samostojno ureditev s tega področja predstavlja Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju v Sloveniji.

»Zavod ima na območju Slovenije devet območnih enot, in sicer v Celju, Kopru, Kranju, Ljubljani, Mariboru, Murski Soboti, Novi Gorici, Novem mestu in na Ravnah na Koroškem. Nekatero območne enote imajo s ciljem približanja dostopnosti zavarovancem nadaljnje izpostave, vendar slednje nimajo statusa upravnega organa, so le notranje organizacijske enote območnih enot kot organov izdajateljev odločb. Zavod ima poleg devetih območnih enot še štiri izpostave« (Jerovšek in Kovač, 2007, str. 200).

Naloge Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje lahko strnemo v naslednje skupine:

- izplačevanje pokojnin ter drugih denarnih dajatev,
- reševanje zahtevkov za uveljavljanje ter varstvo pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja,
- priprava različnih izvedenskih mnenj v zvezi z invalidnostjo,
- vodenje matične evidence,
- izvajanje nalog prek mednarodnega sodelovanja.

6.2.2 Uveljavljanje pravic iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja

Pravice, ki izhajajo iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, temeljijo na naslednjih zakonsko določenih zavarovalnih primerih:

- invalidnost,
- starost,
- potreba po stalni pomoči in postrežbi,
- telesna okvara,
- smrt.

»Zakon pravice iz obveznega zavarovanja taksativno našteva, in sicer so to:

a) pravica do pokojnine:

- starostna pokojnina,
- invalidska pokojnina,
- vdovska pokojnina,
- družinska pokojnina,
- delna pokojnina;

b) pravice iz invalidskega zavarovanja:

- pravica do poklicne rehabilitacije,
- pravica do nadomestila za invalidnost,
- pravica do premestitve in dela s krajšim delovnim časom od polnega,
- pravica do drugih nadomestil iz invalidskega zavarovanja,
- pravica do povrnitve potnih stroškov;

c) dodatne pravice:

- pravica do dodatka za pomoč in postrežbo,
- pravica do invalidnine,
- varstveni dodatek k pokojnini;

d) druge pravice:

- odpravnina,
- oskrbnina,
- pravica do dodatka za rekreacijo ali pravica do enkratnega letnega dodatka« (Belopavlovič, 2008, str. 65).

6.2.2.1 Vrste zavarovanj

Sistem obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja obsega dve poglavitni vrsti zavarovanj:

1. obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje na podlagi medgeneracijske solidarnosti,
2. obvezno dodatno pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

Obvezna zavarovanja temeljijo na načelu, da so le-ta namenjena odpravljanju socialnih tveganj, ki jih na posameznem področju določa zakon, in sicer na temelju načel vzajemnosti in solidarnosti ter dela in prispevkov zavarovancev.

6.2.2.2 Kdo so zavarovanci?

Zakon določa naslednje kategorije zavarovancev v okviru obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja:

- zaposleni na območju Slovenije,
- zaposlene osebe, ki so zaposlene pri slovenskem delodajalcu, ki so na delu v tujini, če niso zavarovane v tuji državi,
- državljani in državljanke Republike Slovenije, ki so zaposleni pri tujcih,
- samozaposlene osebe ter kmetje, v primeru, da le - ti niso v delovnem razmerju ter opravljajo samostojno dejavnost kot njihov edini poklic,
- brezposelne osebe, toda le v primeru, da prejemajo nadomestilo za primer brezposelnosti,
- družinski pomočniki,
- tisti tujci, ki so zaposleni v Sloveniji pri mednarodnih organizacijah, razen če je z določenim mednarodnim sporazumom drugače dogovorjeno,

- starši ali eden od njih, če niso zavarovani kako drugače,
- vajenci, dijaki, študentje,
- vrhunski športniki,
- izvoljeni ali imenovani občinski in državni funkcionarji, če za svojo funkcijo prejemajo plačo.

6.2.3 SKUPINE PRAVIC IZ OBVEZNEGA ZAVAROVANJA

6.2.3.1 Pravice na podlagi starosti

1. Starostna pokojnina

Starostna pokojnina pomeni pravico dosmrtnega uživanja mesečnih, rednih denarnih prejemkov, ki zavarovancu zagotavljajo upokožitev in s tem ustrezno socialno varnost, a le, če izpolni predpisano starost ter dopolnjeno pokojninsko dobo. Ti pogoji so predstavljeni v spodnjih tabelah.

Tabela 8: Predpisani pogoji za upokožitev v letu 2009 za ženske

Starost	Pokojninska doba
56 let in 4 mesece	37 let
61 let	najmanj 20 let
63 let	najmanj 15 let

Vir: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2009

Tabela 9: Predpisani pogoji za upokožitev v letu 2009 za moške

Starost	Pokojninska doba
58 let	40 let
63 let	najmanj 20 let
65 let	najmanj 15 let

Vir: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2009

2. Državna pokojnina

Je pravica, ki ne izhaja iz obveznega zavarovanja. Uveljavi jo lahko oseba s prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki nima pravice do druge pokojnine in katere lastni dohodki ne presegajo cenzusa za pridobitev pravic do varstvenega dodatka in ki ob teh splošnih izpolnjuje še posebne pogoje starosti ter daljšega časa prebivanja v Sloveniji v določenem starostnem obdobju. Državna pokojnina znaša 33,3 % najnižje pokojninske osnove. Od 1. januarja 2009 dalje znaša 178,32 evrov. Višina te pokojnine se spreminja ob vsakokratni spremembi višine drugih pokojnin.

6.2.3.2 Pravice na podlagi invalidnosti

1. Invalidska pokojnina

Pravico do te pokojnine pridobi zavarovanec, pri katerem je nastala I. kategorija invalidnosti, tako da zavarovanec ni več zmožen opravljati pridobitne dejavnosti. Vzroki za nastanek invalidnosti pa so poškodbe pri delu, poklicne bolezni, poškodbe

izven dela, bolezni. Če je invalidnost posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni, pridobi zavarovanec pravico ne glede na dopolnjeno dobo, v primeru poškodbe ali bolezni izven dela pa potrebuje zakonsko predpisano gostoto zavarovanja.

2. Pravica do poklicne rehabilitacije

Pravico do poklicne rehabilitacije pridobi zavarovanec:

- če na dan nastanka invalidnosti še ni dopolnil 50 let starosti,
- pri katerem je nastala II. kategorija invalidnosti,
- se lahko usposobi glede na preostalo delovno zmožnost za drugo delo, ki ga bo opravljal polni delovni čas.

Zavarovanec, ki pridobi pravico do poklicne rehabilitacije, se je dolžan usposablјati za delo pod pogoji ter na način, kot ga določa zakon in v skladu z obveznostmi, ki so določene v posebni pogodbi o poklicni rehabilitaciji.

3. Pravica do dela s skrajšanim delovnim časom

Ta pravica velja le za tiste zavarovance, ki so bili ob nastanku invalidnosti zavarovani kot zaposleni v Republiki Sloveniji, državljane Slovenije, zaposlene pri tujcih, brezposelne zavarovance, samozaposlene in kmete. Zavarovancu, ki ima sklenjeno delovno razmerje v Republiki Sloveniji, zagotavlja pravico do dela s krajšim delovnim časom od polnega delodajalec.

4. Pravica do nadomestila za invalidnost

To pravico pridobi:

- delovni invalid II. kategorije invalidnosti po dopolnjenem 50. letu starosti s preostalo delovno zmožnostjo,
- delovni invalid III. kategorije invalidnosti, če je njegova delovna zmožnost za svoj poklic zmanjšana za manj kot 50% ali če še lahko dela v svojem poklicu s polnim delovnim časom.

Nadomestilo za invalidnost se tisti osebi, ki ni vključena v obvezno zavarovanje, odmeri najmanj v višini najnižje pokojnine, to je 35% najnižje pokojninske osnove.

6.2.3.3 Pravice na podlagi smrti zavarovanca

1. Družinska pokojnina

Za pridobitev družinske pokojnine morajo biti izpolnjeni splošni in posebni pogoji. Splošni pogoji zadevajo umrlega zavarovanca ali uživalca določenih pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja, posebni pogoji pa družinske člane, ki uveljavljajo pravico do družinske pokojnine. Osnova za odmero družinske pokojnine je načeloma znesek starostne ali invalidske pokojnine, odvisno od tega, kateri znesek je za upravičence ugodnejši. Višina te pokojnine pa je praviloma odvisna od števila in vrste družinskih članov, ki so upravičeni do pokojnine po umrlem zavarovancu.

2. Vdovska pokojnina

Tudi pri vdovski pokojnini morajo biti izpolnjeni splošni in posebni pogoji. Splošni pogoji se nanašajo na umrlega zavarovanca, posebni pa na vdovo oziroma vdovca. Pri ugotavljanju pogojev za pridobitev pravice do pokojnine po umrlu ima enake pravne posledice kot smrt tudi pravnomočna odločba o razglasitvi zavarovanca za pogrešanega. Upoštevati pa se mora tudi dodatni splošni pogoj, ki velja takrat, ko uveljavlja vdovsko pokojnino razvezani zakonec, saj se ta nanaša na preživljanje nekdanjega zakonca. Po zakonu je zajamčena odmera vdovske pokojnine od pokojnine umrlega zavarovanca ali uživalca odmerjena najmanj v višini 45% njegove pokojninske osnove.

3. Odpravnina in oskrbnina

Pravico do odpravnine ima vdovec ali vdova, ki ni zavarovana po zakonu, ki ureja invalidsko in pokojninsko zavarovanje. Odpravnino dobi vdova ali vdovec v višini šestmesečnega zneska vdovske pokojnine, ki bi mu šla, če bi imel pravico do vdovske pokojnine. Vdovi oziroma vdovcu se ustavi izplačevanje odpravnine z dnem, ko izpolni pogoje za starostno, invalidsko ali vdovsko oziroma družinsko pokojnino. Vdova oziroma vdovec ima pravico do oskrbnine po prenehanju izplačevanja odpravnine, če se je v 30 dneh od dneva izgube pravice do odpravnine prijavil na Zavodu za zaposlovanje in če izpolnjuje premoženjske pogoje za pridobitev pravice do varstvenega dodatka.

6.2.3.4 Ostale pravice

1. Dodatek za pomoč in postrežbo

Ta pravica predstavlja mesečni denarni prejemek, ki ga lahko po zakonu pridobijo uživalci pokojnine ter določeni zavarovanci s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji. Namenjen je poplačilu nekaterih delov stroškov, ki jih ima sicer upravičenec, ker le - ta zaradi trajnih sprememb v zdravstvenem stanju za opravljanje osnovnih življenjskih potreb nujno potrebuje tujo nego in pomoč.

2. Varstveni dodatek

Od začetka leta 2008 je ta pravica urejena s posebnim zakonom. Varstveni dodatek predstavlja denarni dodatek k pokojnini, s katerim se uživalcu zagotavlja socialno varnost, če ta izpolnjuje predpisane pogoje, pri čemer je potrebno poudariti, da varstveni dodatek ni samostojni denarni prejemek, pa tudi trajna pravica ne.

3. Invalidnina

Invalidnina je mesečna denarna dajatev, ki jo lahko dobi zavarovanec ali uživalec pokojnine zaradi telesne okvare, nastale med zavarovanjem ali v času uživanja pokojnine. Izjema velja le za telesno okvaro, nastalo pred vključitvijo v obvezno zavarovanje, ki se je med trajanjem zavarovanja poslabšala. Invalidnina se odmeri v določenem odstotku od osnove za odmero dodatnih pravic.

6.2.4 DODATNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE

6.2.4.1 Obvezno dodatno zavarovanje

»Obvezno dodatno zavarovanje je zbiranje prispevkov delodajalcev, da bi se iz zbranih sredstev zagotavljale pravice do dodatne poklicne pokojnine. Zavarovanje je namenjeno zavarovancem obveznega zavarovanja, ki opravljajo posebno težka in zdravju škodljiva dela, in zavarovancem, ki po določeni starosti ne morejo več uspešno opravljati dela, ki ga opravljajo« (Belopavlovič, 2008, str. 67).

6.2.4.2 Prostovoljno dodatno zavarovanje

Ta vrsta zavarovanja je oblika dolgoročnega varčevanja na osebnih računih zavarovancev z namenom, da se jim ob dopolnitvi določene starosti ali pa v drugih primerih, ki so določeni v pokojninskem načrtu, iz privarčevanih sredstev skupaj z donosi iz naložb zagotovijo dodatne pokojnine ali druge z zakonom določene pravice. Poznamo dve vrsti prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja:

- INDIVIDUALNO ZAVAROVANJE, v katerega se lahko vključi samostojno vsak posameznik, ki je zavarovanec ali pa uživalec pravic iz obveznega pokojninskega zavarovanja,
- KOLEKTIVNO ZAVAROVANJE predstavlja zavarovanje, v katerega se vključijo posamezniki preko delodajalca, ki v celoti ali delno financira pokojninski načrt.

6.2.5 PREVLADUJOČE DILEME OB DVIGU STAROSTI ZA ODHOD V POKOJ

Dejstvo, da sedanji pokojninski sistem ni kaj prida vzdržen, je še bolj prišlo do izraza v času gospodarske krize. Zaradi povečane brezposelnosti, nižjih plač ter nelikvidnosti je močno opazen upad prispevkov, zaradi česar je veljaven način usklajevanja pokojnin terjal dodatno finančno intervencijo. Tako je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve oblikovalo poseben dokument o modernizaciji pokojninskega sistema v Sloveniji z naslovom Varna starost za vse generacije. Dokument naj bi vseboval predloge rešitev modernizacije pokojninskega sistema, s katerimi lahko le - ta učinkovito odgovori na izzive, ki jih postavljajo spremenjene demografske razmere. Predlog modernizacije je razdeljen v dva sklopa sprememb, ki se istočasno nadgrajujeta, pri čemer naj bi prvi sklop, ki se nanaša na modernizacijo veljavnega sistema, začel veljati 1. januarja 2011. V okviru omenjene modernizacije se z ukrepi zasleduje predvsem specifične cilje, kot so na primer povečanje deleža aktivnih zavarovancev, večja odvisnost med višino vplačanih prispevkov in višino prejemkov, preglednost sistema, pa tudi ponovna vzpostavitev sistema dodatnega pokojninskega zavarovanja.

Drugi sklop ukrepov pa se nanaša na vzpostavitev novega pokojninskega sistema v Republiki Sloveniji, ki naj bi začel veljati s 1. januarjem 2015. Vanj naj bi bili vključeni vsi zavarovanci, ki so rojeni leta 1960 ali kasneje oziroma so na dan 1. januarja 2015 stari manj kot 55 let. Izvajanje obeh oblik pokojninskega sistema naj bi se zaključilo predvidoma leta 2025, ko se v Sloveniji v celoti in dokončno vzpostavi nov pokojninski sistem.

Ključni cilji novega pokojninskega sistema so dostojne in primerne pokojnine ter finančna vzdržnost pokojninskega sistema. Bistvena novost pa je podaljšanje obračunskega obdobja za odmero pokojnine. Sedaj namreč velja, da se pri določitvi pokojninske osnove upošteva po višini plačanih prispevkov najugodnejše obdobje 18 zaporednih let po letu 1970, po novem pa naj bi se v prihodnosti omenjeno obračunsko obdobje raztegnilo na 35 zaporednih let ali celotno obračunsko obdobje. Tudi prispevke naj bi po novem plačevali od vseh oblik dela. Ta ukrep so na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve poimenovali »vsako delo šteje«. Ta ukrep naj bi zagotovil predvsem večjo fleksibilnost delovne sile.

Sicer pa naj bi nov sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja temeljil na naslednjih štirih stebrih:

- ničelnem, v katerem bi se zbirali prispevki pokojninskega in invalidskega zavarovanja v višini 1,5 odstotka ter državni proračun,
- I. stebri, ki bi bil namenjen obveznemu pokojninskemu zavarovanju in v katerem bi se zbirali prispevki delavcev in delodajalcev,
- II. stebri, ki bi bil namenjen obveznemu dodatnemu in prostovoljnemu dodatnemu pokojninskemu zavarovanju in v katerem bi se zbirale premije delavcev in delodajalcev,
- III. stebri, ki bi bil namenjen varčevanju ter zavarovanjem in v katerem bi se zbirale premije zavarovancev.

Konec leta 2008 je bilo po podatkih statističnega urada v Sloveniji 2,032.362 prebivalcev, od tega kar 25,97 odstotka upokojencev. Kakor napovedujejo analize, pa se bo število starejših ljudi v prihodnosti še povečalo. Zmanjševanje delovno aktivnega prebivalstva v primerjavi z upokojeno populacijo ljudi pomeni zelo velik pritisk na javnofinančno vzdržnost pokojninskega sistema.

Ob načrtovanih spremembah, ki nas čakajo na področju pokojninskega in invalidskega zavarovanja, je javnost šokirana. Mnogi so še vedno mnenja, da je že zdaj predpisana starost, ki je potrebna za upokojitev, previsoka in da mnogo ljudi pokojnine sploh ne bo dočakalo, kaj šele mladi, saj se tudi čas prve zaposlitve pri mladini vedno bolj podaljšuje, kar pomeni, da bo zdajšnja generacija študentov in dijakov morala delati bistveno dlje, če bodo hoteli uživati zaslužene pokojnine. A tu bo morala dobro premisliti tudi država, saj za delo v poznih letih človek potrebuje kar nekaj moči, da se obdrži na trgu delovne sile. Zdravje ljudi torej ne sme trpeti, če hočemo imeti dobro delujoče gospodarstvo ter nove, sveže ideje in produkte. Ljudje smo namreč snovalci idej in izdelkov, ne pa podjetje, kakor je nadvse popularna fraza, ki jo lahko zasledimo praktično v vseh medijih. Navsezadnje pa bodo morali biti ti ljudje kar precej motivirani za delo v visoki starosti, saj se že danes dogaja, da populacije ljudi, ki je tik pred odhodom v pokoj, kaj dosti ne zanima delo v bodoče in samo čakajo dan, ko bodo lahko zaključili z delom. Tako lahko kaj kmalu ugotovimo, da ostaja nizka zaposlenost starejših ljudi eden od pglavitnih problemov na trgu dela.

6.3 ZAVAROVANJE ZA PRIMER BREZPOSELNOSTI

6.3.1 Zavarovanje za čas brezposelnosti

To zavarovanje predstavlja obvezno vrsto socialnega zavarovanja za večino aktivnega prebivalstva. V Sloveniji so za primer brezposelnosti obvezno zavarovani vsi delavci, ki imajo sklenjeno delovno razmerje. Sredstva za zaposlovanje s svojimi prispevki zagotavljajo delavci in delodajalci. Omenjena sredstva se zbirajo v državnem proračunu ter se nato preko finančnega načrta Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve usmerjajo Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje.

Zavarovane osebe pa imajo po Zakonu o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti v primeru brezposelnosti naslednje pravice:

- denarno nadomestilo,
- povračilo prevoznih stroškov, pa tudi selitvenih stroškov,
- pravico do zdravstvenega varstva,
- pravico do pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

6.3.2 Aktivna politika zaposlovanja

Aktivno politiko zaposlovanja lahko definiramo kot skupek ukrepov in aktivnosti, ki jih izvaja država s ciljem preprečiti in blažiti krize na področju splošnega kadrovskega prestrukturiranja gospodarstva. V sklopu teh aktivnosti država tako zagotavlja med drugim:

- pomoč pri usposabljanju na novo sprejetih delavcev,
- pomoč glede sofinanciranja odpiranja produktivnih delovnih mest,
- zagotavljanje pomoči glede posojil za investicije v nove proizvodne zmogljivost,
- sofinanciranje usposabljanja in izobraževanja.

6.4 STARŠEVSKO VARSTVO IN DRUŽINSKI PREJEMKI

6.4.1 Zavarovalne pravice

6.4.1.1 Starševski dopust

Starševski dopust je pravica zaposlene osebe oziroma zavarovanca, ki jo zakon priznava osebi, ki ima pravico ter dolžnost skrbeti za novorojenca. Poznamo naslednje vrste starševskega dopusta:

- rodniški dopust, do katerega je upravičena mati in traja 105 dni,
- očetovski dopust, ki pripada očetu in traja 90 dni,
- dopust za nego in varstvo otroka, ki ga lahko izkoristi katerikoli od staršev in traja 260 dni,
- posvojiteljski dopust.

Starševski dopust je določen v koledarskih dnevih, in sicer za polno odsotnost z dela. Vsak delodajalec je dolžan delavcem zagotoviti odsotnost z dela zaradi izrabe starševskega dopusta.

6.4.1.2 Starševsko nadomestilo

Zapisano nadomestilo je nadomestilo plače oziroma osebni prejemek, ki izhaja iz zavarovanja za starševsko varstvo. Pravico do tega nadomestila pa imajo osebe, ki imajo pravico do starševskega dopusta in so bile tudi zavarovane po zakonu pred dnevom nastopa posamezne vrste starševskega dopusta, ter osebe, ki nimajo pravice do starševskega dopusta v primeru, če so bile zavarovane po zakonu najmanj 12 mesecev v zadnjih treh letih pred nastopom posamezne vrste starševskega dopusta. Starševsko nadomestilo pripada za delovne dneve oziroma za delovne ure, ko je zavarovanec na starševskem dopustu, pa tudi za praznične in druge proste dneve, določene z zakonom.

6.4.1.3 Pravice iz naslova krajšega delovnega časa

Zaradi starševstva ima to pravico lahko:

- eden od staršev, ki neguje in varuje otroka, a le do tretjega leta otrokove starosti,
- eden od staršev, ki neguje in varuje dva otroka, do dopolnjenega šestega leta starosti mlajšega otroka,
- eden od staršev, ki neguje in varuje težje gibalno oviranega otroka, tudi po tretjem letu starosti otroka, toda največ do dopolnjenega 18. leta starosti otroka.

Krajši delovni čas pa mora obsegati najmanj polovično tedensko delovno obveznost. Pravica do krajšega delovnega časa pa ne pripada enemu od staršev v primeru, da je otrok v rejništvu ali pa zaradi zdravljenja, šolanja v zavodu, v katerem ima celodnevno brezplačno oskrbo, razen če je omenjeno obdobje krajše od 30 dni v letu.

7 ZAKLJUČEK

Tako kot celotna Evropa se tudi Slovenija srečuje z demografskimi spremembami, ki se odražajo predvsem na podaljševanju življenjske dobe prebivalstva ter zmanjšanju števila rojstev. V času gospodarske krize vse več ljudi ostaja brez dela, revščina (p)ostaja glavni problem. Čas je za spremembe in za ponovno sodelovanje vseh ljudi v dobrobit razvoja celotne države in njenega prebivalstva.

Podatki, ki so predstavljeni v diplomskem delu, kažejo na bedo slovenskih plač, na visoko socialno izključenost. Vendar pa se država po drugi strani z različnimi programi in ukrepi trudi vsaj nekoliko omiliti problem revščine ter pomagati ljudem, ki so se resnično znašli na robu preživetja. Kljub vsemu trudu pa se velikokrat zgodi, da pomoč ne gre v prave roke. Tu pride močno do izraza sodelovanje in povezovanje med različnimi institucijami tako na lokalni kakor tudi na državni ravni. Posamezne občine in centri za socialno delo bi morali bolj tesno sodelovati, ažurirati informacije, predvsem pa spremljati podatke o resnično ogroženih ljudeh in jim omogočiti ustrezno pomoč. Ne sme se namreč dopustiti, da zaradi slabe komunikacije med različnimi organi propade pomoč ali pa da informacije enostavno ne pridejo pravočasno do ljudi. Zgoraj opisane trditve potrjujejo v uvodu zastavljeno prvo hipotezo.

Kakor za vsa druga področja v Sloveniji so tudi za področje sociale potrebna določena finančna sredstva. V diplomskem delu sem predstavila tudi te ter ugotovila, da so v predlogu proračuna za leto 2009 davčni prihodki, med katere sodijo tudi prispevki za socialno varnost, nekoliko višji kakor v predlogu sprememb proračuna za leto 2008. Ravno tako so v omenjenem predlogu proračuna za leto 2009 drugi tekoči domači transferji, ki jih uvrščamo med odhodke, nekoliko višji, kakor pa je to zabeleženo v predlogu sprememb proračuna za leto 2008. V zvezi s finančnimi sredstvi za področje sociale sem v diplomskem delu med drugim tudi primerjala načrtovane odhodke proračuna Republike Slovenije po različnih programih za leti 2010 in 2011. Omenjena primerjava mi je pomagala potrditi v uvodu zastavljeno drugo hipotezo.

Mnogo ljudi si v 21. stoletju še vedno ne more privoščiti nujnih življenjskih potrebščin, kot so hrana, ogrevanje, voda. Veliko ljudi živi v takšnem pomanjkanju, da nimajo niti elektrike, kaj šele, da bi si lahko privoščili počitnice ali kupili večje stanovanje. Plače v Sloveniji so prenizke, čeprav nekateri politiki in direktorji na vodilnih položajih trdijo drugače. V diplomskem delu sem izdelala tabelo, v kateri sem primerjala najnižje osnovne bruto plače po različnih dejavnostih za zadnja tri leta. Pričakovano sem lahko zopet potrdila tretjo zastavljeno hipotezo v uvodu, saj najnižje plače prevladujejo v tekstilni industriji, sledi pa jim kemična. V medijih smo lahko skoraj konstantno brali novice o odpuščanjih in katastrofalnih pogojih dela v tekstilni industriji. S pojavom gospodarske krize pa so se odpuščanja še povečala, stečajni podjetji, pa ne samo manjših, so skoraj postali stalnica v dnevnikih poročilih. Potrebno bo izoblikovati nove strateške programe za delovna mesta ter posvetiti več pozornosti ohranitvi sedanjih.

Z delovnimi mesti in trgom dela nasploh pa je povezana tudi upokojitev. Država namreč namerava korenito spremeniti sedanji sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Spremembe naj bi začele veljati leta 2025, ko bo tudi zaključena posodobitev omenjenega zavarovanja. Širša javnost se z večino sprememb ne strinja, toda mladina je tista populacija prebivalstva, ki bo najbolj občutila spremembe, ki se nam obetajo. Bistvena novost je podaljšanje obračunskega obdobja za odmero pokojnine. S tem naj bi se zagotovila večja fleksibilnost delovne sile. Zadnjo hipotezo v uvodu diplomskega dela lahko tako po navedenih trditvah potrdim.

V Sloveniji imamo vrsto nadomestil in drugih podobnih socialnih pomoči, ki lahko pomagajo marsikateremu človeku, ki nima denarja za osnovne dobrine, ki jih potrebuje za vsakdanje življenje. Vendar pa so v veliko primerih postopki za pridobitev teh sredstev oziroma pomoči komplicirana, zahtevna in zato ni čudno, da se nekateri ljudje v vsej tej množici papirjev izgubijo. Birokracija, kakor radi rečemo tem postopkom, tako predstavlja veliko oviro pri urejanju različnih zadev. Socialne delavke in delavci kakor tudi drugi uslužbenci se sicer trudijo in ljudem pomagajo pri izpolnjevanju raznih obrazcev, toda samo to ni dovolj. Treba je poenostaviti postopke, saj je potrebno vedeti, da gre na socialnem področju za ljudi, ki velikokrat ne razumejo določenih zadev in jim je potrebno posledično posvetiti več časa. Socialni čut za nemočne in socialno ogrožene je med ljudmi v naši državi močno prisoten. Že nešteto krat smo pokazali in dokazali v okviru različnih akcij, da znamo in zmoremo pomagati ljudem v stiski. Če sami ne bomo poskrbeli zase in drug za drugega, kdo pa bo?

LITERATURA IN VIRI

Samostojne publikacije

1. BUČAR, France. Na novih razpotjih. Celjska Mohorjeva družba, 2006.
2. ČEBULJ, Janez. STRMECKI, Mik. Upravno pravo. Fakulteta za upravo, Ljubljana, 2005.
3. JEROVŠEK, Tone. KOVAČ, Polonca. Posebni upravni postopki. Fakulteta za upravo, Ljubljana, 2007.
4. KAUČIČ, Igor. GRAD, Franc. Ustavna ureditev Slovenije. Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1999.
5. KLUN, Maja. PEVCIN, Primož. ANDOLJŠEK, Žiga. ARISTOVNIK, Aleksander. Ekonomika javnega sektorja in proračunsko financiranje. Fakulteta za upravo, Ljubljana, 2005.
6. KOCJANČIČ, Rudi. RIBIČIČ, Ciril. GRAD, Franc. KAUČIČ, Igor. Ustavno pravo Slovenije. Fakulteta za upravo, Ljubljana, 2005.
7. RUPEL, Dimitrij. HRIBAR, Tine. ŽIŽEK, Slavoj. UDE, Lojze. VODOPIVEC, Peter. MENCINGER, Jože. SVETLIK, Ivan. KEBER, Dušan. RUS, Veljko. Slovenska smer. Cankarjeva založba, Ljubljana, 1996.
8. RUS, Veljko. Podjetizacija in socializacija države. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 2001.
9. ŠINKOVEC, Janez. Pravna, demokratična in socialna država. Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana, 1996.
10. ŠTIBLAR, Franjo. Svetovna kriza in Slovenci. Kako jo preživeti? ZRC SAZU, Ljubljana, 2008.

Članki v revijah

11. BREZOVNIK, Robert. Vzajemni pokojninski skladi. Kapital. 2003, let. 13, št. 327/328, NETO d.o.o., Maribor 2003, str. 22-23.
12. KOVAČIČ, Gorazd. Implozija gospodarstva. Katedra. 2009, let. 5, št. 3, Društvo študentov in podiplomcev Slovenije, Maribor 2009, str. 18-19.
13. KRŽIŠNIK, Tjaša. Finančno krizo bodo reševali z odpuščanjem študentov! Študent. 2009, let. XII, št. 6, Nevtron&Company d.o.o., Ljubljana 2009, str. 7.
14. MIHAJLOVIČ, Novica. Znebite se strahov in premagali boste recesijo. Moje finance. 2009, št. 11, Časnik Finance, d.o.o., Ljubljana 2009, str. 12-15.
15. MIHAJLOVIČ, Stela. Ekskluzivno: življenjska raven vse nižja! Moje finance. 2009, št. 12, Časnik Finance, d.o.o., Ljubljana 2009, str. 40-42.
16. MIHAJLOVIČ, Stela. Se za 500 evrov sploh splača delati? Moje finance. 2009, št. 12, Časnik Finance, d.o.o., Ljubljana 2009, str. 50-52.

Pravni viri

17. Ustava Republike Slovenije. Ur. list RS, št. 33/91 z dne 28. 12. 1991, sprejeta dne 23. 12. 1991, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04, 69/04, 69/04, 69/04, 68/06.

18. Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju. Ur. list RS, št. 106/99, 72/00, 81/00, 124/00, 109/01, 83/02, 108/02, 110/02, 112/02, 26/03, 40/03, 63/03, 63/03, 133/03, 135/03, 2/04, 10/04, 20/04, 54/04, 56/04, 62/04, 63/04, 136/04, 68/05, 72/05, 104/05, 69/06, 109/06, 112/06, 114/06, 91/07, 10/08.
19. Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju. Ur. list RS, št. 9/92, 13/93, 9/96, 29/98, 77/98, 6/99, 56/99, 99/01, 42/02, 60/02, 11/03, 126/03, 20/04, 62/05, 76/05, 100/05, 100/05, 21/06, 38/06, 72/06, 114/06, 91/07, 71/08, 76/08, 118/08.
20. Zakon o zdravstveni dejavnosti. Ur. list RS, št. 9/92, 45/94, 37/95, 8/96, 59/99, 90/99, 98/99, 31/00, 36/00, 45/01, 131/03, 135/03, 2/04, 36/04, 80/04, 23/05, 15/08, 23/08, 58/08, 77/08.
21. Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti. Ur. list RS, št. 5/91, 17/91, 2/94, 12/92, 12/93, 71/93, 38/94, 80/97, 69/98, 97/01, 67/02, 2/04, 10/04, 63/04, 79/06, 107/06, 114/06, 59/07, 63/07.
22. Zakon o socialnem varstvu. Ur. list RS, št. 54/92, 56/92, 42/94, 1/99, 41/99, 60/99, 36/00, 54/00, 26/01, 110/02, 2/04, 7/04, 36/04, 21/06, 105/06, 114/06, 3/07, 23/07, 41/07, 122/07.
23. Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih. Ur. list RS, št. 97/01, 76/03, 110/03, 56/05, 111/05, 21/06, 47/06, 110/06, 114/06, 122/07, 10/08.
24. Zakon o usklajevanju transferov posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji. Ur. list RS, št. 114/06, 59/07, 63/07, 10/08, 71/08, 73/08.
25. Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti. Ur. list RS, št. 110/02, 56/06, 114/06.
26. Zakon o javnem jamstvenem in preživninskem skladu Republike Slovenije. Ur. list RS, št. 78/06, 47/09, 48/09.
27. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. Ur. list RS, št. 69/04.
28. Zakon o posebnem dodatku za socialno ogrožene. Ur. list RS, št. 57/09.
29. Zakon o dedovanju. Ur. list SRS, št. 15/76, 23/78, 17/91, 13/94, 40/94, 82/94, 117/00, 67/01, 83/01.
30. Zakon o stavki. Ur. list SFRJ, št. 23/91, 22/91.

Viri iz različnih publikacij

31. A. P. Več poti za brezposelne. Primorske novice, 2009, št. 244, str. 2.
32. K. B. Izobraževanje v krizi. Primorske novice, 2009, št. 196, str. 24.
33. B. K. Delitev ustvarjene vrednosti v družbi. Dnevnik, 2009, št. 61, str. 7.
34. I. D. Kriza je najbolj prizadela industrijo. Dnevnik, 2009, št. 61, str. 2.
35. Z. S. Recesija se bo poznala tudi pri zdravju. Dnevnik, 2009, št. 61, str. 8.
36. N. R. Skok brezposelnih. Primorske novice, 2009, št. 207, str. 2.
37. M. S. Slovenija potrebuje akcijski načrt za večjo mobilnost. Dnevnik, 2009, št. 90, str. 26.
38. A. P. Delavci brez delovne dobe. Primorske novice, 2009, št. 243, str. 2.
39. S. R. Primorci na čakanju. Primorske novice, 2009, št. 221, str. 3.
40. I. D. Aprila spet več brezposelnih. Dnevnik, 2009, str. 2.
41. S. Z. Recesija klesti stroške posojil. Dnevnik, 2009, str. 19.
42. S. K. Pokojninska reforma na štirih stebrih in 65 letih. Primorske novice, 2009, št. 240, str. 16-17.

43. BELOPAVLOVIČ, Nataša. Delovna razmerja. Priročnik za pripravo na opravljanje strokovnega izpita za imenovanje v naziv. Ministrstvo za javno upravo. Direktorat za organizacijo in kadre. Upravna akademija, 2008.

Internetni viri

44. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Sodobna socialna država. URL=«[http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_
_pdf/socialna_drzava_slo.pdf](http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti/_pdf/socialna_drzava_slo.pdf)». 9.11.2009.
45. Primorski inštitut za naravoslovne in tehnične vede Koper. Sodobna koncepcija socialne države presega klasično. URL=«<http://www.pint.upr.si/clanki/odgovorna-socialna-drzava-sodobna-koncepcija-socialne-drzave-presega-klasicno>«. 13.12.2008.
46. Mladina. Socialna država v pasti. URL= »<http://www.mladina.si/mednik/200804/clanek/slo-tema>«. 9.11.2009.
47. Stranka mladih-zeleni Evrope (SMS-ZELENI). Socialna država-kje si? URL= »<http://www.sms.si/index.php?page=3&subpage=498&add=all&year=2009>«. 15.04.2009.
48. Razgledi. Množična brezposelnost gospodarsko krizo spreminja v socialno. URL= »<http://razgledi.net/blog/2009/03/18/mnozicna-brezposelnost-gospodarsko-krizo-spreminja-v-socialno/>«. 18.03.2009.
49. Varuh človekovih pravic. Mednarodni pravni akti s področja človekovih pravic. URL= »<http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/-varuh>«. 9.11.2009.
50. Council of Europe. URL= »<http://www.coe.int/>«. 10.11.2009.
51. Portal Europa. Evropa v 21. stoletju. URL= »http://europa.eu/lisbon_treaty/index_sl.htm«. 10.11.2009.
52. Dela. si. Kaj je recesija, zakaj je do nje prišlo in kako jo odpraviti! URL= »<http://www.dela.si/Vse-o-recesiji/>«. 13.11.2009.
53. Vlada Republike Slovenije. Aktivno proti finančni in gospodarski krizi. URL= »http://www.vlada.si/si/teme_in_projekti/aktivno_proti_financni_in_gospodarski_krizi/ukrepi_namenjeni_prebivalstvu/«. 13.11.2009.
54. Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo. Socialne zadeve. URL= »www.sigov.si/irssv«. 14.11.2009.
55. Socialna zbornica Slovenije. Leto 2010, evropsko leto boja proti revščini in socialni izključenosti. URL=«<http://www.soczbor-sl.si>«. 14.11.2009.
56. European Commission, Employment, Social Affairs and Equal Opportunities. About the 2010 European Year for Combating Poverty and Social Exclusion. URL= »<http://www.2010againstopoverty.eu/>«. 14.11.2009.
57. Finance. Breme davčnega primeža. URL= »<http://www.finance.si/212420>«. 8.05.2008.
58. Statistični urad Republike Slovenije. Aktualni kazalniki. URL= »<http://www.stat.si/indikatorji.asp?ID=29-stat>«. 17.11.2009.
59. Gospodarska zbornica Slovenije. Izhodiščne plače za zasebni sektor po kolektivnih pogodbah širše ravni. URL= »<http://www.gzs.si/slo//43203>«. 20.11.2009.

60. Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije. URL= »<http://www.zzzs.si/>«. 25.11.2009.
61. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije. URL= »<http://www.zpiz.si/>«. 25.11.2009.
62. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Dokument o modernizaciji. URL= »http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/dokument_o_modernizaciji_25-9-09.pdf«. 28.11.2009.

Ostali viri

63. (Teze za razpravo, pogledi pravnika.) UDE, Lojze. Ekonomija, pravo in politika v obdobju gospodarske krize, Ljubljana.

SEZNAM TABEL IN GRAFIKONOV

TABELA 1: AKTIVNO PREBIVALSTVO V SLOVENIJI, JANUAR, 2008.....	27
TABELA 2: STOPNJA REGISTRIRANE BREZPOSELNOSTI V SLOVENIJI, JANUAR 2008.	27
TABELA 3: AKTIVNO PREBIVALSTVO V SLOVENIJI, OKTOBER, 2009.	27
TABELA 4: STOPNJA REGISTRIRANE BREZPOSELNOSTI V SLOVENIJI, OKTOBER, 2009.....	27
TABELA 5: BILANCA PRIHODKOV IN ODHODKOV ZA PODROČJE SOCIALNIH DEJAVNOSTI PO PREDLOGU PRORAČUNA REPUBLIKE SLOVENIJE ZA LETO 2009..	36
TABELA 6: NAČRTOVANI ODHODKI PRORAČUNA REPUBLIKE SLOVENIJE PO RAZVOJNIH POLITIKAH, PROGRAMIH IN PODPROGRAMIH ZA LETI 2010 IN 2011 NA PODROČJU SOCIALE	38
TABELA 7: PRIMERJAVA NAJNIŽJIH OSNOVNIH BRUTO PLAČ PO DEJAVNOSTIH ZASEBNEGA SEKTORJA ZA LETA 2008, 2009 IN 2010.....	42
TABELA 8: PREDPISANI POGOJI ZA UPOKOJITEV V LETU 2009 ZA ŽENSKE.....	49
TABELA 9: PREDPISANI POGOJI ZA UPOKOJITEV V LETU 2009 ZA MOŠKE.....	49
GRAFIKON 1: STOPNJA REGISTRIRANE BREZPOSELNOSTI PO STATISTIČNIH REGIJAH V SLOVENIJI, SEPTEMBER-OKTOBER, 2009	28

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC IN OKRAJŠAV

ZD - Zakon o dedovanju

ZZZDR - Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih

ZStk - Zakon o stavki

ZZVZZ - Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju

ZUTPG - Zakon o usklajevanju transferjev posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji

OZN - Organizacija združenih narodov

MOD - Mednarodna organizacija dela

Akti EU - akti Evropske unije

OECD - Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj

ZZZS - Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije

IZJAVA O AVTORSTVU IN NAVEDBA LEKTORJA

Spodaj podpisana Martina Tomažič, izredna študentka, vpisana na Visokošolski študijski program Uprava - I. stopnja v študijskem centru Sežana v študijskem letu 2005/2006 izjavljam, da sem avtorica diplomskega dela z naslovom Republika Slovenija kot socialna država v času gospodarske krize in dovoljujem njegovo objavo na internetnih straneh Fakultete za javno upravo.

Diplomsko delo je lektorirala prof. Majda Gorup.

Datum:

Podpis: